

III. Przegląd prawodawstwa.

1. Prawo konstytucyjne

od 1. stycznia do 1. października 1920.

W okresie powyższym konstytucja polska jeszcze nie została uchwalona, uregulowane natomiast zostały niektóre kwestie poszczególne, związane z prawem konstytucyjnym.

Jedną z najważniejszych jest kwestja obywatelstwa polskiego, która została unormowana „ustawą o obywatelstwie Państwa Polskiego” z dn. 20 stycznia 1920 r. (Dz. ust. Nr. 7, poz. 44). Ustawa ta wypowiada zasadę, iż obywatel polski nie może być jednocześnie obywatelem państwa innego. Prawo obywatelstwa polskiego służy każdej osobie, która jest osiedlona na obszarze Państwa Polskiego, o ile jej nie służy obywatelstwo innego państwa. Za osiedlonego w Państwie Polskiem uważa ustawa tego, kto: a) jest zapisany lub ma prawo być zapisanym do ksiąg stałej ludności b. Królestwa Polskiego, b) ma prawo swojszczyzny w jednej z gmin na obszarze Państwa Polskiego, stanowiącym poprzednio część składową Państwa Austrjackiego lub. Węgierskiego, c) miał już przed 1-ym stycznia 1908 r. z tytułu obywatelstwa niemieckiego stałe miejsce zamieszkania, na obszarze Państwa Polskiego, stanowiącym poprzednio część składową Państwa Pruskiego, d) był zapisany do gminy miejskiej lub wiejskiej, albo do jednej z organizacyj stanowych na ziemiach b. Cesarstwa Rosyjskiego, jakie wchodzi w skład Państwa Polskiego. Prawo obywatelstwa polskiego służy również każdemu, kto urodził się na obszarze Państwa Polskiego, o ile nie służy mu obywatelstwo innego Państwa. Utrata obywatelstwa Polskiego następuje: 1) przez nabycie obcego obywatelstwa, 2) przez przyjęcie urzędu publicznego lub wstąpienie do służby wojskowej w państwie obcym bez zgody Rządu polskiego. Osoby, obowiązane do czynnej służby wojskowej, nabyć mogą obywatelstwo obce nie inaczej, jak po wyjednaniu na to zezwolenia od Ministerstwa

Spraw Wojskowych, w przeciwnym razie wobec Państwa Polskiego nie przestaną być uważane za obywateli polskich.

„Ustawa o obywatelstwie” została uzupełniona później przez szereg „rozporządzeń” wykonawczych. „Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie wykonania ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego” z dnia 7 czerwca 1920 r. (Dz. ust. N. 52, poz. 320) określa między innymi tymczasowy obszar Państwa Polskiego, obejmujący miasto Warszawę, województwa: warszawskie, łódzkie, kieleckie, lubelskie, białostockie, poznańskie i pomorskie, tudzież b. Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Określa dalej władze, powołane do decyzji w sprawach obywatelstwa, i podaje wzory poświadczeń dla władz. „Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i z Ministerstwem Skarbu, w przedmiocie nabycia, i utraty obywatelstwa polskiego w myśl art. 91 traktatu między Mocarstwami Sprzymierzonymi i Skojarzonymi a Niemcami” z dnia 13 lipca 1920 r. (Dz. ust. N. 57, poz. 358) zawiera przepisy, odnoszące się do, prawa opcji na rzecz obywatelstwa niemieckiego. Wreszcie „Rozporządzenie Rady Obrony Państwa w przedmiocie utraty obywatelstwa Państwa Polskiego wskutek niespełnienia obowiązku służby wojskowej” z dn. 11 sierpnia 1920 r. (Dz. ust. N. 81, poz. 540) zawiera szereg przepisów odnośnie do uchylających się od służby wojskowej.

W końcu stycznia nastąpiło formalne zniesienie galicyjskiego Sejmu i Wydziału Krajowego. „Ustawa o zniesieniu Sejmu i Wydziału Krajowego b. Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem” z dn. 30 stycznia 1920 r. (Dz. ust. N. U, poz. 61) zniósła galicyjski statut krajowy z 26 lutego 1861 r. i przeniosła wszelkie prawa i obowiązki Sejmu na Państwo Polskie. Zarząd majątku i wykonywania agend Wydziału Krajowego przechodzi na Tymczasowy Wydział Samorządowy, złożony z: przewodniczącego (Generalny Delegat Rządu) oraz 6 członków i 3 zastępców, wybranych przez Sejm. „Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych, wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu w przedmiocie przekazania Ministrowi Skarbu niektórych uprawnień Sejmu i Wydziału Krajowego b. Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkiem Ks. Krakowskimi” z dn. 27 kwietnia 1920 r. (Dz. ust. N. 39, poz. 234) przekazało Ministrowi Skarbu uprawnienia administracyjno-wykonawcze b. Sejmu galicyjskiego i agendy b. Wydziału Krajowego, odnoszące się do Banku Krajowego.

W marcu wydane zostało „Rozporządzenie Ministra, Spraw Wewnętrznych o uzupełniających wyborach do Sejmu Ustawo-

dawczego z dalszych części b. zaboru pruskiego" z dn. 1 marca 1920 r. (Dz. ust. N. 20, poz. 112). Rozporządzenie to zarządziło powszechne wybory poselskie w okręgach wyborczych Województwa Pomorskiego na dzień 2 maja 1920 r.

Na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów o wprowadzeniu w życie na obszarze b. dzielnicy pruskiej ustawy w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzplitej Polskiej" z dn. 17 maja 1920 roku (Dz. ust. N. 47, poz. 288) wprowadzono w życie na obszarze b. dzielnicy pruskiej z dniem 1 lipca 1920 r. ustawę w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzplitej Polskiej.

W lipcu wobec krytycznej sytuacji wojennej utworzona została specjalna instytucja pod nazwą Rady Obrony Państwa. „Ustawa o utworzeniu Rady Obrony! Państwa" z dn. 1 lipca 1920 r. (Dz. ust. N. 53, poz. 237) określa skład Rady w sposób następujący: a) Naczelnik Państwa jako przewodniczący, b) Marszałek Sejmu, c) 10 posłów, wyznaczonych przez Sejm. Ustawodawczy, d) Prezydent Ministrów, e) 3 członków Rządu, wyznaczonych przez Radę Ministrów, f) 3 przedstawicieli wojskowości, wyznaczonych przez Naczelnego Wodza. Do zakresu działania Rady należy: a) decydowanie we wszystkich sprawach, związanych z; prowadzeniem i zakończeniem wojny, oraz z zawarciem pokoju, b) wydawanie w tych sprawach, rozporządzeń i zarządzeń.

Również w początku lipca wydane zostało przez Ministra byłej dzielnicy pruskiej ważne „Rozporządzenie w sprawie Zjednoczonego Kościoła Ewangelickiego w byłej dzielnicy pruskiej" z dnia 3 lipca 1920 r. (Dz. Urzęd. Min. b. dz. pr. Nr. 35, poz. 237). Po- stanawia ono, iż wszystkie sprawy, należące przed traktatem wersalskim do Ewangelickiej Rady Kościelnej w Berlinie, ma załatwiać w b. dzielnicy pruskiej Ewangelicki Konsystorz, w Poznaniu. Prezesa i członków Ewangelickiego Komsystorza mianuje lub zatwierdza na wniosek właściwych władz, polskich Naczelnik Państwa. O ile do załatwiania spraw zarządu kościelnego kompetentne było Ministerstwo Wyznań. Religijnych w Berlinie, przechodzi; kompetencja ta na Departament Wyznań R. i O. P. przy Ministerstwie b. dzielnicy pruskiej.

W połowie lipca, wobec zbliżającego się plebiscytu na Śląsku, uchwalona została „Ustawa konstytucyjna, zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego", z, dnia 15 lipca 1920 r. (Dz. ust. N. 73, poz. 497). Ustawa ta tworzy dla przyszłego Województwa Śląskiego szeroką autonomję z własnym Sejmem, własnym ustawodawstwem, własną władzą administracyjną (Radia Wojewódzka). Dla ustawodawstwa Sejmu Śląskiego jest zastrzeżone: 1) ustawodawstwo o używaniu języka polskiego i niemieckiego w służbie zewnętrznej wszelkich cywilnych władz i urzędów na obszarze Ślą-

ska, 2) ustawodawstwo o ustroju śląskich władz administracyjnych i o samorządzie powiatowym i gminnym, tudzież podział administracyjny Śląska, 3) ustawodawstwo w zakresie szkolnictwa ogólnokształcącego oraz zawodowego wszelkich typów i stopni, 4) ustawodawstwo w sprawach wyznaniowych z wykluczeniem spraw kościelnych, wchodzących w zakres polityki zagranicznej (konkordat), i t. d. Naczelnymi organami administracyjnymi Województwa Śląskiego są: Wojewoda i Rada Wojewódzka. Rada Wojewódzka składa się z Wojewody Śląskiego, z tegoż zastępcy i z 5 członków, wybranych w głosowaniu stosunkowym przez Sejm Śląski. Wojewodę i jego zastępcę: mianuje Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów. O ile ustawy, państwowe lub śląskie, stosownie do swych kompetencyj, nic innego nie przepiszą, łączy wojewoda w sobie zakres praw naczelnego Prezesa Regencji, względnie Prezydenta Kraju.

Poważną lukę w ustawie powyższej stanowi okoliczność, iż nie reguluje ona dokładniej kwestji udziału ludności śląskiej w Sejmie ogólnopolskim.

We wrześniu wyszło „Rozporządzenie Rady Obrony Państwa w przedmiocie kar za obrazę Naczelnika państwa” z dnia 17 września 1920 r. (Dz. ust. N. 91, poz. 598). Grozi ono karą winnymi obrazę Naczelnika Państwa przez uwłaczające czi mowy, okrzyki, groźby lub zachowanie się w urzędach, w miejscach lub na zebraniach publicznych, bądź przez uwłaczające czi pisma, druki, afisze, obrazy, rysunki, wizerunki lub utwory, puszczane w obieg, rozpowszechniane lub wystawiane na widok publiczny. Karą jest więzienie do lat trzech i grzywna do 10,000 marek.

D r. P e r e t i a k o w i c z .

2. Prawo administracyjne.

Uwagi wstępne.

Pogląd obecny obejmuje okres trzech kwartałów 1920 roku (1/1—30/9). We wszystkich jednak tych wypadkach, gdzie początki pewnej instytucji sięgały wstecz poza datę 1. 1. 1920 r., uwzględniane są w przeglądzie także przepisy prawa polskiego z r. 1919 lub też jeszcze 1918.

Cały materiał podzielany został z powodu szczupłości miejsca na dwie części: w tym zeszycie pomieszczono wyłącznie niema ustawodawstwo gospodarcza. W następnych ma być uwzględniona reszta ustawodawstwa administracyjnego, ale już za cały rok 1920, a nadto — za ostatni kwartał — działy obecnie doprowadzone tylko do 30. 9. 1920. W każdym z dalszych zeszytów „Ruchu”, począwszy

od trzeciego, będzie podawany przegląd ustawodawstwa administracyjnego za kwartał miniony w całości.

Przeгляд opiera się na materiale, zaczerpniętym przedewszystkiem z „Dziennika Ustaw Rzpltej Polskiej”, a pozatem z „Dziennika Urzędowego Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej” i z „Monitora polskiego”. W dalszych zeszytach uwzględniony będzie także w pewnej mierze materiał specjalny, zawarty w Dziennikach Urzędowych poszczególnych Ministerstw i Województw.

Materiał w źródłach wspomnianych zawarty nie jest jednak tutaj w całości wyczerpany. Wiele norm i jest zupełnie pominiętych: albo dlatego, że zostały one objęte przeglądami specjalnemu przez kogo innego opracowaniami (Prawo konstytucyjne, cywilne, karne, skarbowe), albo z tego powodu, że jako zbyt specjalnie, nie mogą obudzić ogólnego interesu (konkretne zarządzenia poborowe, aprowizacyjne, sanitarne, kolejowe, pocztowe etc).

Układ przeglądu niniejszego jest następujący: Materiał jest podzielony na grupy systematyczne. Na początku każdego działu znajduje się zestawienie wszystkich ważniejszych, odnoszących się do niego, 'norm prawnych, z podaniem ich treści jednym, a najwyżej paru słowami. Czasem, o ile chodzi o przepis mniejszego znaczenia, takie krótkie zasygnalizowanie go jest wystarczające: Natomiast wszystkie: ważniejsze ustawy i rozporządzenia są następnie streszczane, zależnie od doniosłości aktu, mniej lub więcej dokładnie, w każdym razie jednak z pominięciem wszelkich szczegółów. Krytycznej oceny ustaw nie dajemy: nie jest tu dla niej odpowiednie miejsce. Celem tego przeglądu jest zapoznanie ogólne czytelnika z bieżącym ustawodawstwem administracyjnym. O ile taka ogólna orientacja nie wystarczy mu, sięgnąć może do samych źródeł, podanych tu, jak to było zaznaczone, w możliwie najpełniejszym zestawieniu.

Objaśnienie skrótów.

Każda norma jest podana w następujący sposób: Rodzaj jej (ustawa, rozporządzenie I t. p.). Nazwa władzy, która je wydała. Data jej wydania. Czasopismo urzędowe, gdzie zostało opublikowane. Numer tego czasopisma, liczba, N. p. U 23/4 1920, DU 31/210. To znaczy: ustawa sejmowa 23 kwietnia 1920, Dziennik Ustaw Rzeptej Polskiej Nr. 31, pozycja 210.

U = ustawa, Rozp. = Rozporządzenie. N. P. = Naczelnik Państwa. M. = Ministerstwo; S. W. = Spraw Wewnętrznych; S. Z. -- Sprawy Zagranicznych; W. = Spraw Wojskowych; Sk. = Skarbu; Sp. — Sprawiedliwości; O. — Wyznań Religijnych; Oświecenia, publicznego; S. K- — Sztuki i Kultury; Z. = Zdrowia publicznego; P = Pracy i Opieki Społecznej; P. H. = Przemysłu i Handlu; K. = Kolei żelaznych; Rp. = Robót publicznych; A. = Apropowizacji; Pt —

Poczty i telegrafu; b. dz. pr. = byłej dzielnicy pruskiej; R. M. = Radia Ministrów; U. Z. = Urząd Ziemski; Q. = Główny; O. = Okręgowy; P. = Powiatowy; G. = Gminny; U. L. = Urząd Likwidacyjny; N. I. K. P. — Najwyższa Izba Kontroli Państwa; DU. = Dziennik Ustaw Rzecznej Polskiej; Dz. Urz. = Dziennik Urzędowy; Dz. Pr. = Dziennik urzędowy Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej; Mon. = Monitor polski.

I. Likwidacja wojny. — Odbudowa kraju.

Odbudowa rolnictwa. Ia) Rozp. M. R. 25/2 1920, Mon. 48. Kredyt 1 miliardowy — organy odbudowy: i pomocy rolnej: 1) Ustawa 13/2 1920; DU 17/86). ²⁾ Rozporz. M. R. 23/3 1920. DU 27/104; ³⁾ Rozp. M. R. 26/3 1920, DU 28/170; ⁴⁾ Rozp. M. R. 6/4 1920 DU 31/186; ⁵⁾ Rozp. M. R. 6/4 1920 DU 32/190; ⁶⁾ Rozp. M. R. 8/6 1920 DU 47/295; ⁷⁾ Ustawa 14/7 1920 DU 61/390; a) Rozp. Komisarjatu N. R. L. 10/3 1919, Tyg. Urz. 9; ^{b)} Rozp. M. b. dz. pr. 8/6¹ 1920, Dz. Pr. 34/301.

Dzierżawy przymusowe: ⁸⁾ Ustawa 18/3 1920 DU. 28/165; ⁹⁾ Ustawa 14/7 1920 DU. 66/438; ¹⁰⁾ Rozp. M. R. 16/9 1920 DU 97/64²; ¹¹⁾ Rozp. Min. b. dz. pr. 26/5 1920 Dz. Pr. 33/288.

Ochrona drobnych dzierżawców rolnych: ¹²⁾ Ust., 3/2 1919, DU. 57/345; ¹³⁾ Ustawa 2/7 1920, DU 56/346.

Odbudowa gospodarstw zniszczonych lub uszkodzonych przez wojnę: ¹⁴⁾ Ustawa 18/7 1919, DU. 63/368; ¹⁵⁾ Rozp. M. R. 12/1 1920, DU. 18/88; ¹⁶⁾ Ustawa 15/7 1920, DU. 62/405.

Odbudowa techniczna miast (miasteczek) i wsi: ¹⁷⁾ Ustawa 2/3 1920, DU. 24/143; ¹⁸⁾ Rozp. M. R. 17/5 1920, DU. 43/264.

Zaopatrywanie ludności w drzewo: ¹⁹⁾ Postan. R. M. 50/12 1918, -DU. 3/86 ex 1919; ²⁰⁾ Ustawa 28/2 1919, DU. 20/229; ²¹⁾ Rozp. M. R. 3/2 1920, DU. 14/76; ²²⁾ Rozp. M. R. 1/9 1920, DU. 88/579.

Ustalenie, oszacowanie, wynagrodzenie strat wojennych: ²³⁾ Ustawa 10/5 1919, DU. 41/298; ²⁴⁾ Ustawa 20/2 1920, DU. 19/93; ²⁵⁾ Rozp. G. U. L. 1/2 1920, DU. 21/118; ²⁶⁾ Rozp. G. U. L. 24/3 1920, DU. 32/188; ²⁷⁾ Rozp. G. U. L. 5/6 1920, DU. 47/294; ²⁸⁾ Ustawa 15/7 1920, DU. 70/465.

Ustalenie szkód na zdrowiu i życiu: ²⁹⁾ Rozp. R. M. 28/6, 1920, mon. 179.

Odbudowa rolnictwa. Ustawa 13/2 1920¹) i na jej podstawie wydanymi rozporządzeniami)—), wdrożona została akcja, mająca na celu uporządkowanie; zniszczonych w czasie wojny stosunków rolnych, jako też zwiększenia produkcji rolnej na potrzeby aprowizacji publicznej. Akcja ta polega na udzielaniu w naturze lub w gotówce kredytu rolnikom, posiadającym, albo chcącym wziąć w dzierżawę użytki rolne, odłogiem leżące lub odłogiem zagrożone, którzy dadzą dostateczną rękojmię, że poczynione z tego kredytu nakłady potrafią już w ciągu roku uczynić produktywnymi.

Na ten cel na rok 1920 otwarto kredyt do wysokości 1 miljarda marek.

Pożyczka są udzielane bez zabezpieczenia hipotecznego na lat 6, przez, pierwsze dwa lata bez procentu, przez 4 następne — 4 proc. Wysokość pożyczki zależy od dwóch momentów: wielkości gospodarstwa i stopnia zniszczenia. Im większe jest gospodarstwo, tym mniejsza pożyczka może mu być przyznana (na morgę). Różnice są ogromne: maximum pożyczki dla gospodarstwa chłopskiego (poniżej 50 mrg.) wynosi 1400—1600 m. na morgę; maximum to dla gospodarstw folwarcznych nie może przekraczać 400 m. Ze względu na stopień zniszczenia rozróżnia się 3 kategorie gospodarstw: mniej zniszczenie mogą otrzymać tylko pewien procent stawek, należnych bardziej zniszczonymi.

Pożyczki mogą być przyznawane także spółkom rolników w wysokości maksymalnej, nie przekraczającej dwukrotnie ich kapitału.

Wrazie użycia pożyczki na cel niezgodny z jej przeznaczeniem, ulega ona natychmiastowemu zwrotowi.

Do prowadzenia całej tej akcji wytworzono specjalną, bardzo rozgałęzioną organizację. Kieruje nią Ministerstwo Rolnictwa przy pomocy osobnego organu przy niem istniejącego: Urzędu zagospodarowania odłogów^{a)}. Inne organy są to, Komitety Pomocy Rolnej: 1) Główny przy Min. Rolnictwa, 2) Wojewódzkie w b. Królestwie, a Okręgowe w Galicji (dwa), 3) Powiatowe i 4) w ta. Królestwie — gminne; w b. Galicji funkcje ich spełniają zwierzchności gminne. Komitety są jednolicie skonstruowane. Mają charakter mieszmay: urzędniczo-obywatelski z silną przewagą elementu obywatelskiego (na 7—8 członków jest 4—5 przedstawicieli organizacji zawodowych i ciał samorządowych).

Komitety gminne spełniają tylko funkcje pomocnicze i wykonawcze: przedewszystkiem zbierają informacje o potrzebach rolników i opiniują ich podania. Komitety powiatowe decydują o przyznaniu pożyczek do pewnej wysokości (40.000 m.), stawiają wnioski co do przyznania wyższych pożyczek, czuwają nad należytem ich zużytkowaniem i t. p. Komitety wojewódzkie (okręgowe) dokonywają repartycji na powiaty kredytów, przeznaczonych dla Województwa (okręgu); rozstrzygają na podstawie wniosków komitetów powiatowych o przyznaniu wyższych pożyczek (ponad 40 tysięcy m.); rozstrzygają zażalenia na decyzje komitetów powiatowych i t. p.

Wreszcie Komitet Główny współdziała z Urzędem zagospodarowania odłogów w zorganizowaniu i przeprowadzaniu całej akcji, a nadto rozstrzyga zażalenia: na decyzje Komitetów wojewódzkich (okręgowych).

W b. dzielnicy pruskiej Komisariat N. R. L. wdrożył w marcu 1919 r. akcję, celem' dopomożenia gospodarstwom rolnym, zniszczonymi przez działania, wojenne, posługując się przytem jako organem pomocniczym, Poznańską Izłą Rolniczą. W wykonaniu tego rozporządzenia ⁷⁾ Ministerstwo b. dz. pr. w czerwcu 1920 r. wyznaczyło kredyt do wysokości 5 milionów m. na tę akcję. Polega owa na udzielaniu na odbudowie pożyczek gospodarstwom polskim, które poniosły bezpośrednie straty rzeczowe wskutek wojny z, Niemcami, a bez pomocy Państwa nie byłyby w stanie się odbudować. Pożyczki są zrazu bezprocentowe, potem oprocentowane (najwyżej do 3 proc.), spłacalne ratami najdalej w ciągu 15 lat. Udziela pożyczki Komisja urzędnicza przy Ministerstwie. W ograniczonej mierze jest jednak i Izba Rolnicza w Poznaniu dalej powołana do współdziałania w tej akcji.

Dzierżawy przymusowe są także środkiem, służącym do zagospodarowania zniszczonych przez wojnę obszarów rolnych. Kto sam nie jest! w stanie zagospodarować swojej ziemi, ten, winien oddać ją w używalność temu, kto ma do tego środki: to jest myśl przewodnia odnośnej akcji państwowej. Wdrożono ją jeszcze na wiosnę 1919 r. Normująca ją ustawa! z wydaną do niej instrukcją i nowelą została jednak w rok później zniesiona, i zastąpiona przez nową ustawę ⁸⁾, która wraz: z późniejszymi przepisami ⁹⁾—) rzeczy samej nie zmienia, w szczegółach jednak inaczej ją reguluje.

Obowiązani do wydzierżawienia są właściciele i posiadacze gruntów odłogiem leżących, a zdatnych pod, uprawę rolną, o ile sami skutecznie jej nie mogą. Temu obowiązkowi .podlegają obecnie wszyscy właściciele, bez względu na rozległość posiadanego majątku. W r. 1919 ciążył on wyłącznie na posiadłościach ponad 50 mrg., więc na folwarkach. Kto do terminu w ustawie oznaczonego nie wydzierżawi odłogów dobrowolnie, temu będą one odebrane i wydzierżawione przymusowo. Oddawanie w dzierżawę przez organa państwowe może się, odbywać tylko w terminach, wyznaczonych do tego przez ustawę: począwszy od 1921 roku wyznaczono do tego czas pomiędzy 1/1 a 1/4 każdego roku. „Dobrowolne" wydzierżawienie może nastąpić w każdej chwili, aż do podpisania umowy przymusowej i powoduje umorzenie postępowania przymusowego. Przeciwdziałanie przepisom ustawy lub obchodzenie jej podlega karom, wymierzonym przez sądy.

Uprawnionemi do dzierżawienia są osoby, których głównem zajęciem jest rolnictwo, o ile posiadają środki niezbędne do uprawy (zboże na siew,, inwentarz) lub też wykażą, że mają możność ich nabycia i możność natychmiastowego objęcia gruntu w dzierżawę. Przy równych warunkach pewnym kategoriom kandydatów ustawa

przyznaje pierwszeństwo przed innymi (małorolnymi i bezrolnym sąsiadom, służbie folwarcznej i t. p.).

Czynsz dzierżawny może być oznaczony wyłącznie w pieniądzu, a nigdy w naturze, odrobku i t. p. Wysokość czynszu oznacza się w ten sposób, że z każdej wydzierżawionej morgi przyjmuje się pewną w ustawie określoną ilość żyta, zmienną, wzrastającą z każdym rokiem dzierżawy i większą lub mniejszą, zależnie od jakości gleby, i tę ilość żyta mnoży się przez, jego cenę, a mianowicie, w zależności od panującego w danym okresie systemu aprowizacyjnego, przez cenę kontygentową, maksymalną lub rynkową. Terminy dzierżawne nie powinny przekraczać jesieni 1924 roku, a przy ich ustanawianiu należy się liczyć z tem, aby właścicielowi była dana możliwość stopniowego uruchomienia, gospodarstwa.

Grunta dzierżawione winien dzierżawca bezwarunkowo wziąć pod uprawę mechaniczną, a to pod rygorem karnym i utraty dzierżawy; nadto nie wolno mu ich nikomu poddzierżawiać.

Inne warunki dzierżawne powinny być tak określone, aby właściciel był możliwie zabezpieczony przed rabunkową gospodarką dzierżawcy.

Koszta, związane z przymusowem wydzierżawieniem, obciążają właściciela.

Od czasu wdrożenia omawianej akcji trzykrotnie już zmieniano konstrukcję organów, powołanych do jej prowadzenia. Zrazu, w roku zeszłym, prowadził ją specjalny „Urząd-czasowy dzierżaw przymusowych” przy pomocy powiatowych i gminnych zarządców państwowych. Na wiosnę 1920 r. skasowano i ten urząd i tych zarządców, a organem decydującym uczyniono Starostwa. Obecnie, w myśl rozporządzenia ministerialnego, wydanego jesienią 1920 r., organizacja! jest następująca;. Kierownictwo naczelne ma „Urząd zagospodarowania odłogów”, ten sam, który kieruje dopiero co omówioną akcją odbudowy rolnictwa. Organami pierwszej instancji są: w b. Królestwie — urzędy gminne, w b. Galicji — powiatowi referenci rolni. Tu spoczywa punkt ciężkości akcji. Te urzędy sporządzają wykazy odłogów i kandydatów na dzierżawców, orzekają o przymusowem. wydzierżawieniu, nadzorują gospodarkę dzierżawców. Powierzanie tak doniosłych decyzji urzędom gminnym uważać trzeba za inowację conajmniej ryzykowną. Organami drugiej instancji, są specjalne powiatowe komisje dzierżaw przymusowych, nieliczne, złożone z urzędników, a tylko z jednego przedstawiciela samorządu powiatowego, pod przewodnictwem Starosty.

I w b. dzielnicy pruskiej wydano normy, mające na celu zabezpieczenie uprawy, zapobieganie powstaniu odłogów^{10a)}

We wszystkich mianowicie tych wypadkach, kiedy zachodzi uzasadniona obawa, że w gospodarstwie nie będzie podjęto wogóle uprawa, albo z opóźnieniem, lub też, że wskutek złej gospodarki wydajność ziemi upadnie, Starostwo ma prawo, po wysłuchaniu opinii Wydziału Powiatowego, odebrać użytkowcy zarząd tego gospodarstwa w całości lub w części i powierzyć je komu innemu: gminie (przełożonemu obszarowi dworskiego) lub osobie przez nich upoważnionej. Równocześnie starosta określa, czy i w jakiej mierze użytkowca i gmina (przełożony obszar dworskiego) są obowiązani do jakichś wzajemnych odszkodowań. Od orzeczeń Starosty — dopuszczalne odwołanie do Wojewody; a w sprawie odszkodowań — do sądu zwyczajnego.

Okolicznościami wojennymi wywołana została również ustawa lipcowa 1919 o ochronie drobnych dzierżawców rolnych").

W lipcu 1920 r. wyszła do ustawy tej nowela.¹²⁾, zmieniająca ją w niektórych istotnych punktach i przedłużająca moc jej obowiązującą.

Celem ustawy jest ochrona dzierżawców małych działek gruntu rozległości maksymalnej do 6 mrg.: a) od nadmiernego podwyższenia czynszu, b) od wypowiedzenia dzierżawy i usunięcia z gruntu.

Wysokość czynszu jest obecnie unormowana według cen żyta. Na żądanie dzierżawcy sąd dokonuje; redukcji czynszu do normy ustawowej. Ochrona została obecnie przedłużona do jesieni 1924 r. Eksmisja dzierżawcy jest dopuszczalna tylko w wypadkach przez ustawę przewidzianych, gdy on nie płaci czynszu, dewastuje grunta etc, Na żądanie właściciela, który objął z powrotem majątek, przedtem opuszczony z powodu wypadków wojennych, dzierżawca może być przeniesiony za zwrot nakładów na inną działkę równej jakości, jeżeli zajmowanie dotychczasowej działki utrudnia! właścicielowi przeprowadzenie planu gospodarczego.

Normy powyższe nie dotyczą dzierżaw przymusowych, jak również dzierżaw chłopskich gospodarstw, których właściciele powrócili do kraju. Co do tych ostatnich, to ustawa zawiera przepisy, kiedy właściciele powracający mogą wypowiedzieć umowę dzierżawy.

Ustawę o doraźnej pomocy finansowej państwowej dla gospodarstw zniszczonych lub uszkodzonych przez wojnę wydał Sejm w lipcu r. 1919"). Przepisy wykonawcze do niej wyszły jednak dopiero w styczniu r. 1920").

Uprawnionymi do korzystania z tej pomocy są obywatele polscy (obcokrajowcy tylko warunkowo), którzy ponieśli w swem gospodarstwie bezpośrednio skutkiem wojny rzeczowe straty,

a bez pomocy Państwa, nie byliby w stanie odbudować się. Nadto, z tern samem dopiero ∞ ma końcu wspomnianem zastrzeżeniem, uprawnieni są wojskowi i ewakuowani, których budynki w czasie nieobecności ich spaliły się skutkiem wypadków niewojennych. Pewnym kategoriom uprawnionych przyznaje ustawa pierwszeństwo przed innymi, a mianowicie: bezrolnym i małorolnym gospodarzom, drobnym mieszczanom:, rzemieślnikom i kupcom, osobom należącym do wolnych zawodów, urzędnikom i sługom państwowym i prywatnym, robotnikom,, a wreszcie szkołom, kościołom i budynkom użyteczności publicznej.

Pomoc może być udzielana na odbudowę wszelkiego rodzaju budynków, na nabycie surowców, materiałów, urządzeń, towarów, mebli, sprzętów', odzieży, bielizny i t. p. Również na spłatę długu, zaciągniętego poprzednio na odbudowę. Użycie pomocy na cel niezgodny z jej przeznaczeniem, jak również niewykonanie odbudowy w oznaczonym terminie bez dostatecznych powodów, pociąga za sobą nie tylko obowiązek zwrotu zapomogi, ale także i odpowiedzialność karną.

Pomoc państwowa jest udzielana' częściowo' w formie bezwrotnej zapomogi, częściowo zaś w formie pożyczki. Zapomoga nie może przekraczać kwoty 20.000 m., a w granicach tej sumy z tytułu strat ruchomości domowych 2.000 m.

Z zapomogi tej potrąca się to wszystko, co poszkodowany już przedtem otrzymał ze źródeł państwowych polskich lub państw zaborczych, samorządowych i społecznych.- Również ma ona być potrącania z odszkodowania wojennego, jakie w przyszłości mogłoby być ,przyznane. Zapomoga jest wypłacana stopniowo, w miarę postępu odbudowy i wedle możliwości — w naturze. Nowela lipcowa 1920¹⁰⁾ wydatnie podnosi wymiar zapomóg na odbudowę kościołów. O ile zapomoga nie wystarczyłaby na odbudowę, to niedobór może być pokryty przy pomocy specjalnej pożyczki, w ciągu pierwszych 5 lat bezprocentowej. Realizowaniem tych pożyczek ma się zająć osobny Zakład Kredytowy. Dla przyznawania zapomóg powstaną znowu specjalne organy w siedzibie każdego starostwa; a nadto w wielkich miastach: powiatowe (miejskie) komisje zapomogowe, złożone pod przewodnictwem starosty z urzędnikowi (większość) i z, przedstawicielei samorządu powiatowego.

W zasadzie komisja ta winna oprzeć swoje orzeczenie na operacie szacunkowym szkód, opracowanym przez komisje szacunkowe miejscowe z ustawy majowej 1919²²⁾ (poniżej!). Tylko gdy w powiecie takiej komisji niema, albo ona operatu szacunkowego nie sporządziła, komisja zapomogowa sama przeprowadza dochodzenia celem stwierdzenia zeznanych w podaniu szkód. Następnie

koszta ich usunięcia szacuje i wydaje orzeczenie, przyznające zapomogę lub odmawiające. Od tego orzeczenia niema żadnego odwołania! Komisje-podlegają kontroli Ministerstwa Skarbu.

Zaopatrzenie ludności w drzewo budulcowe. Rada Ministrów jeszcze w grudniu 1918 r. zapowiedziała „sprzedaż na warunkach ulgowych drzewa budulcowego na odbudowę zrujnowanych w czasie wojny zagród i opalu dla najuboższej ludności”, jak również „częstkową sprzedaż drzewa w lasach państwowych na zaspokojenie; potrzeb miejscowej ludności”. W lutym 1919 r. Sejm upoważnia Rząd do wydawania: a) drobnym posiadaczom — rolnikom i mieszczanom — drzewa budulcowego na, odbudowę do wysokości stwierdzonej szkody wojennej na poczet odszkodowania wojennego, a więc zadarmo, b) a dla innych celów — za opłatą. Potrzebne na te cele drzewo Rząd ma uzyskać z lasów państwowych i w drodze zajęcia z lasów prywatnych¹⁰⁾.

W lipcu wyszła ustawa o doraźnej finansowej pomocy poszkodowanym przez wojnę (dopiero co wyżej omówiona”).

Otóż Rząd skombinował obe (te ustawy "X ") i na tej podstawie określił swoje zobowiązanie w ten sposób, że na, odbudowę zniszczonych zabudowań — o ile bez pomocy Państwa nie może być ona dokonana — wydaje drzewo zadarmo, wartości nie przekraczającej rzeczywiście poniesionej szkody, a w każdym razie 20.000 m. (łącznie z tern, co poszkodowany skądkolwiek pierwej już otrzymał). Większą ilość drzewa budulcowego i drzewa na opał można otrzymać już tylko za opłatą w miarę istotnej potrzeby i w miarę istniejących zapasów.

Akcją tą zajmuje się utworzona w marcu 1919, a potem dwukrotnie przekształcana (w lutym i we wrześniu 1920 r.) Komisja Rozdziału Drzewa^{20)—21)}: a) Główna — przy Ministerstwie Robót Publ., b) Okręgowa — w siedzibach okręgowych Dyrekcji Robót Publ. (przy województwach), c) Powiatowa — w siedzibach starostw. Składają się z urzędników, przedstawicieli zainteresowanych Ministerstw (nadto w powiatowych delegat samorządu). Komisja Główna otrzymuje drzewo do dyspozycji od Ministerstwa Rolnictwa i rozdziela je między Kom. Okręgowe, które znowu rozdzielają je pomiędzy Kom. Powiatowe. Te ostatnie przyznają drzewo poszczególnym poszkodowanym. Od ich decyzji niema odwołania. One też przedewszystkiem są powołane do nadzorowania nad celowością użycia drzewa.

Posiadacze drzewa (właściciele lasów, tartaków, składów i t. p.) obowiązani są zgłaszać w terminach oznaczonych do Kom. Główniej przez Kom. Powiatowe zapasy posiadanego drzewa wyrobionego i na pniu.

Odbudowa techniczna wsi, miast i miasteczek. Ta sprawa, tak wielkiej wagi dla wschodu Polski, zniszczonego przez, wojnę, normuje ustawa 2/3 1920¹⁰⁾ i wydane do niej przepisy wykonawcze ").

Zasadą naczelną ustawy jest, że odbudowę przeprowadzić mają sami poszkodowani, a państwo okazuje im pomoc i wykonuje kontrole nad odbudową.

Uprawnionymi do korzystania z pomocy państwowej są te same kategorie osób, które są uprawnione w myśl dopieroco omówionej ustawy z 18/7 1919 ").

Pomoc państwowa może się przejawiać w następujących kierunkach; bezpłatne opracowywanie wzorowych planów budowl, udzielanie porad, nadzorowanie budowl i: organizowanie poszkodowanych w spółki budowlane; urządzenie kursów dla kształcenia personelu technicznego; tworzenie i popieranie fabryk materiałów budowlanych; urządzenie składów tych materiałów, ułatwianie ich przewozu; popieranie produkcji gotowych domów, mebli, sprzętów i t. p. Wyjątkowo' odbudowa domów i budynków gospodarczych (dla inwalidów i wdów i sierót po poległych) i stawianie tymczasowych baraków.

Prowadzenie całej tej rozległej akcji powierzono przede wszystkim województwom (Dyrekcjom Robót Publicznych), które posługiwać się w tem mogą, jako organami wykonawczymi, Powiatowemi lub miejscowemi biurami odbudowy, ad hoc w tym celu tworzonemi. Naczelne kierownictwo i nadzór należy do Ministerstwa Robót Publicznych.

Wymienionym dopiero co władzom: odbudowy dodane są do pomocy ciała doradcze, Rady Odbudowy: a) Państwowa — pod przewodnictwem Ministra Robót Publ., b) Okręgowa — pod przew. wojewody, c) Powiatowa — pod przewodn. starosty i wreszcie d) miejscowa. Pierwsze trzy są ciałami licznymi o składzie mieszanym, urzędniczo-obywatelskim.

Rady miejscowe są tworzone tylko w miarę potrzeby i składają się wyłącznie z; mieszkańców danej gminy.

W miejscowościach zniszczonych przez wojnę, które oznacza Minister Robót Publ., wolno wznosić stałe budowle tylko na podstawie planu regulacyjnego, opracowanego przez gminę, a zatwierdzonego przez Województwo. O ileby gmina nie sporządziła planu w terminie jej wyznaczonym, Minister Spraw Wewnętrznych może na wniosek Ministe Robót Publ. polecić na jej koszt sporządzenie takiego planu.

Przy odbudowie wszelkich wogóle miejscowości należy dążyć nadto do nowego racjonalnego zabudowania przez przekształcenie poszczególnych parcel (zmiana ich figury, scalanie, zwiększanie).

Przeprowadzenie tych czynności regulacyjnych następuje albo na prośbę interesowanych, albo z urzędu, gdy tego wymagają względy publiczne, na mocy orzeczenia województwa, wydanego ~~na~~ podstawie projektu opracowanego przez, specjalną komisję urzędniczą, wyznaczenia dla każdej takiej miejscowości. Szczegółowe bardzo przepisy normują odnośne postępowanie.

Na cele odbudowy ustawa wprowadza wyłączenia i przymusowe świadczenia. Wyłączeniu (na podstawie orzeczenia starostw) mogą ulegać: a) na cele regulacji zniszczonych miejscowości grunta, inne nieruchomości, urządzenia itp., na rzecz, i koszt gminy; b) pod budowę państwowych fabryk materiałów budowlanych — potrzebne grunta na rzecz i koszt państwa.

Ministerstwo Robót Publicznych ma prawo w porozumieniu z właściwymi innymi ministerstwami nakładać na ludność, za wynagrodzeniem, na cele odbudowy pewne przymusowe świadczenia. Świadczenia te polegają na odstąpieniu organom odbudowy: a) praw własności lub użytkowania ruchomości, m. i. środków przewozowych, b) praw użytkowania nieruchomości.

Na wezwanie Min. Robót Publ. osoby posiadające potrzebne przedmioty, winny je zadeklarować. Jeżeli nie dojdzie do nabycia potrzebnych przedmiotów w drodze dobrowolnego układu, wówczas na wniosek M. Biura Odbudowy Województwo wyda orzeczenie, zniewalające do przymusowego świadczenia. Jest ono ostateczne. Tylko co do wysokości wynagrodzenia dopuszczalne jest odwołanie do sądu, które jednak nie wstrzymuje wykonania. Odpowiedzialność karna grozi temu, kto nie złoży deklaracji, złoży ją fałszywie, zbędzie lub ukryje przedmioty zarekwirowane. Od przymusowych świadczeń wolne są przedmioty niezbędne dla urzędów i zakładów użyteczności publicznej; dla zakładów przemysłowych czynnych lub uruchamiających się, a wreszcie dla zaspokajania niezbędnych potrzeb osobistych lub do wykonywania zawodu posiadacza lub jego rodziny.

Omówiona ustawa obowiązuje w b. Królestwie i b. Galicji, może być rozciągnięta i na b. zabór pruski na mocy rozporządzenia Ministra b. dz. pruskiej w porozumieniu z Min. Robót Publ.

Zasadnicze normy, według których ma nastąpić ustalenie i oszacowanie przez Państwo strat wojennych, zawiera ustawa majowa 1919 "). Została ona dopiero w r. 1920 rozwinięta rozporządzeniami Głównego Urzędu Likwidacyjnego ²⁴⁾—²⁶⁾, a uzupełniona nowelami ²³⁾, ²⁷⁾

Uprawnionymi do zgłaszania strat są obywatele polscy — osoby fizyczne i prawne — poszkodowane w swym majątku bezpośrednio przez wypadki wojenne w Polsce. Rozporządzenie 1/2

1920²⁴⁾ szczegółowo wylicza, jakie straty, czem spowodowane, podlegają ustaleniu i oszacowaniu (art. 7).

Organami, powołanymi do tych czynności, są komisje szacunkowe: główna i miejscowa, działająca pod kierownictwem i przy współdziałaniu Głównego Urzędu Likwidacyjnego, który je tworzy, wyznacza im, okręgi i siedziby.

Komisje miejscowe, kierowane przez prawnika, w zasadzie przez sędziego-, składają się z, urzędników, delegatów zainteresowanych Ministerstw i z przedstawicieli samorządu powiatowego i miejskiego, a w okręgach miejskich — wyłącznie miejskiego. Przyjmują one od poszkodowanych zgłoszenia strat, stwierdzają je (ew. dochodzenia, na miejscu, przesłuchiwanie świadków pod przysięgą), szacują przy pomocy rzeczoznawców! i ustalają ich wysokość. Właściwą jest ta komisja, w której okręgu strata nastąpiła. Od orzeczenia komisji miejscowej służy poszkodowanemu i delegatowi Ministerstwa Skarbu odwołanie do Kom. Głównej. Orzeczenia komisji miejscowej przy orzeczeniach nie przekraczających sumy 10.000 m. są ostateczne, o ile nie wniesiono przeciw nim odwołania.

Niektóre straty, dotyczące zarobków i zdolności zarobkowania, podlegają zgłoszeniu, nie w komisji miejscowej, lecz, w Min. Pracy.

Komisje Główne pod kierownictwem sędziów składają się z delegatów Ministerstw zainteresowanych i Gł. Urzędu Likwidacyjnego, a nadto z przedstawicieli' głównych organizacji rolniczych, przemysłowych i handlowych, „przy uwzględnieniu malej własności ziemskiej i rzemiosł”.

Orzekają z reguły w sekcjach; w sprawach szczególnej wagi — na posiedzeniach planarnych. Są organami drugiej instancji: rozstrzygają odwołania przeciw orzeczeniom komisji miejscowych; ostatecznie zatwierdzają te ich oszacowania;, które przekraczają sumę 10.000 m.; a pozatem: sprawdzają i ew. zatwierdzają operaty szacunkowe, opracowane w swoim czasie przez społeczne organizacje rejestrujące.

Komisja warszawska,, niezależnie od powyższych czynności, kieruje jeszcze działalnością innych komisji głównych celem osiągnięcia jednolitości ich działania.

Koszty ustalania i szacowania ponosi Skarb Państwa, z, wyjątkiem kosztów spowodowanych nieuzasadnionymi żądaniem poszkodowanego. Dla składania, zgłoszeń strat są wyznaczone terminy prekluzyjne. Zrazu wyznaczono je niejednakowo dla różnych komisji miejscowych Następnie²⁶⁾ przedłużono je ostatecznie dla wszystkich, komisji do 1/8 1920. Po upływie tego terminu żadne zgłoszenia więcej już przyjmowane nie będą.

Za podanie w zgłoszeniach fałszywych danych grozi odpowiedzialność karna przed zwykłymi sądami.

Operaty szacunkowe opracowane dawniej, przed wydaniem ustawy majowej 1919²²⁾ przez instytucje do tego upoważnione (organy rejestracyjne przy Centr. Tow. Rolniczem, przy Tow. Przemysłowców Król. Pol. i przy Radzie Główniej Opiekuńczej), zostają przekazane Komisji Szacunkowej Główniej. Ta rozpatruje je i albo zatwierdza po ewent. poprawieniu, albo dyskwalifikuje je i odsyła komisjom miejscowym do ponownego ustalenia i oszacowania

Ustawa majowa 1919²²⁾ stawia zasadę, że ustalenie i oszacowanie strat nie przesądza bynajmniej ewent. ich wynagrodzenia przez Państwo,

W myśl noweli lipcowej 1920²⁷⁾ Gł. Urząd Likwidacyjny został upoważniony do wypłaty zastępczej obywatelom polskim niektórych w ustawie ściśle określonych wierzytelności, powstałych na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego, a niewypłacone przez niemieckie i austriackie b. rządy zaborcze i okupacyjne. Wypłata może nastąpić do wysokości sumy należnej od tych rządów co do rozszczeń należycie zgłoszonych i sprawdzonych i pod warunkiem złożenia przez wierzyciela deklaracji, koniecznej dla rozrachunku międzypaństwowego.

II. Likwidacja zaborów.

Restytucja praw skazańców politycznych i wojskowych: ¹⁾ Ustawa 4/4 1920, DU. 39/230.

Restytucja praw majątkowych unitów: ²⁾ Ustawa 16/7 1920, DU. 89/583.

Majątki niemieckie: rejestracja zabezpieczenie, likwidacja: ³⁾ Ustawa 4/3 1920, DU. 25/135, Dz. Pr. 15; ⁴⁾ Rozp. Prezesa G. U. L. . . . 1920., DU. 45/282, Dz. Pr. 35; ⁵⁾ Ustawa 15/7 1920, DU. 70/467.

Likwidacja praw majątkowych państw niemieckich i członków niem, domów panujących: ⁶⁾ Ust. 14/7 1920, DU. 62/400.

Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców: ⁷⁾ Ustawa 24/3 1920, DU. 31/178, Dz. Pr. 32.

W myśl ustawy 4/4 1920¹⁾ mogą się domagać przywrócenia utraconych praw obywatele polscy, którzy zostali skazani przez sądy b. państw zaborczych za przestępstwa wojskowe (wyjawszy popełnione z; chęci zysku) i polityczne, o ile ich pobudką nie była nienawiść do narodu polskiego. Prawo to przysługuje także zbiegom z b. armji austro-węgierskiej.

Treścią restytucji może być: uchylanie kary; przywrócenie utraconych lub ograniczonych praw, w szczególności majątkowych (z zastrzeżeniami, o których zaraz niżej!) i przywrócenie zdolności

piastowania urzędów. Szczególną doniosłość ma restytucja majątkowa, Obowiązany do zwrotu majątku jest ten, kto bezpośrednio po skazańcu lub w jego miejsce majątek uzyska, dalszy/ zaś nabywca tylko o tyle, o ile majątek nabył tytułem spadku lub darowizny.

Dochodzenie swoich praw jest dopuszczalne jednak pod warunkiem, że od czasu utraty majątku nie upłynęło jeszcze 30 lat, licząc wstecz od dnia wystąpienia z żądaniem zwrotu.

Żądanie należy skierować do sądu okręgowego. Wdrożenie postępowania następuje na wniosek nie tylko samego skazanego, ale także jego małżonki, krewnych wstępnych i zstępnych, opiekuna, prokuratora i t. d. Może nastąpić także po wykonaniu kary i po śmierci skazanego.

Od uchwały sądu przysługuje interesowanymi i prokuratorowi zażalenie do sądu bezpośrednio przełożonego., którego rozstrzygnięcie jest ostateczne.

Ustawa obowiązuje w całym Państwie.

Drugą kategorią osób, które mogą domagać się restytucji utraconych praw majątkowych, są to unicy lub byli unicy, którzy w prawach (tych zostali poszkodowani przez zarządzenia: wyjątkowe Rządu rosyjskiego, mające na celu przyłączenie ich do prawosławia ²) Także ich zstępni.

Mogą się oni domagać przedewszystkiem zwrotu zabranego im kiedyś majątku nieruchomości, ale tylko wtenczas), gdy zachodzą następujące warunki: ongiś zostali wysiedleni za przywiązanie do swej wiary, nieruchomości zaś została przez rząd rosyjski sprzedana, obecnie zaś znajduje się (Pub też, 1/8 1919 znajdowała, się) w posiadaniu następujących osób: 1.) pierwotnego nabywcy, 2) jego spadkobierców, 3) osób, które: od nich nabyły majątek pod tytułem darmym, 4) lub też takich, które kupiły go wprawdzie, ale przy kupnie korzystały z przywilejów wyznaniowych.

O ile wymienione osoby dobrowolnie nie zwrócą nieruchomości, nieruchomości będąca w ich posiadaniu podlega przymusowemu wykupowi po cenie obliczonej w sposób w ustawie szczegółowo określony.

Jeżeli nieruchomość znajduje się w posiadaniu osób trzecich, nienależących do jednej z kategorii dopiero co wymienionych, wówczas nie może ona być przymusowo wykupiona.

Natomiast unicy może się, domagać, aby mu wydzielono w najbliższej okolicy odpowiednią parcelę gruntową, lub też, aby mu wypłacono odpowiednie odszkodowanie pieniężne.

Koszta tej restytucji ponosi Skarb Państwa.

Pozatem jeszcze mogą unicy domagać się pod warunkami w ustawie określonymi, przywrócenia praw swoich do spadków.

Restytucji praw winni unicy dochodzić na drodze sądowej. Wszelkie; żądania mogą być przez nich stawiane tylko w ciągu 5 lat od wejścia w życie ustawy 16/7 1920, t. j. najpóźniej do dnia 21/9 1925.

Powództwo o przymusowy wykup winno być wytoczone zarówno przeciwko dotychczasowemu posiadaczowi, jak i przeciw Gł. Urzędowi Ziemskiemu, jako przedstawicielowi Skarbu.

Ustawa marcowa 1920 r. ³⁾ (wraz z, wydanymi do niej rozporządzeniami wykonawczymi), jak również ustawa lipcowa 1920 roku normuje, zgodnie z postanowieniami traktatu wersalskiego, obowiązek rejestracji i zabezpieczenia majątków niemieckich.

Rejestracja. Winny być zgłoszone majątki niemieckie (majątki nieruchomości i ruchome, gotówka, walory, prawa etc), znajdujące się 10/1 1920 na obszarze Rzeczypospolitej. Za niemieckie mają być uważane te majątki, które należą a) do obywateli Rzeszy niemieckiej, bez względu na ich obecne zamieszkanie; b) do spółek, stowarzyszeń etc, jeżeli są zarządzane lub kontrolowane: przez tychże obywateli, jeżeli ich siedziba znajduje się na terytorium Niemiec, jeżeli działają na podstawie statutów, zatwierdzonych przez władze niemieckie; jeżeli ma w nich udział państwo niemieckie.

Niektóre, w ustawie wskazane, przedmioty są zwolnione od zgłoszenia. Koło deklarantów, t. j. osób obowiązanych do zgłoszenia, jest jak najszerszej zakreślone. Terminy zgłoszenia są oznaczone dla b. zaborów rosyjskiego i austriackiego w ciągu dwóch miesięcy od daty ogłoszenia w Dzienniku Ustaw rozporządzenia wykonawczego *) (10/6—10/8 1920), dla b. zaboru pruskiego zaś w ciągu 4 tygodni od ogłoszenia, tegoż rozporządzenia w Dzienniku Urzędowym b. dz. pr. (15/7—12/8 1920).

Miejscem zgłoszenia są właściwe władze administracyjne pierwszej instancji. Rozporządzenia wykonawcze szczegółowo przepisują, co ma być treścią piśmiennej deklaracji i jaka władza jest właściwa dla różnych kategorii przedmiotów majątkowych. Niespełnienie obowiązku zgłoszenia lub zgłoszenie niezgodne z prawdą podlega wysokim karom w drodze sądowej. Władze odbierające zgłoszenia, przesyłają je, w miarę ich otrzymania, do Gł. Urzędu Likwidacyjnego, który przekazuje je znowu, zależnie od rodzaju, właściwym Ministrom.

Z a b e z p i e c z e n i e. Właściciel (posiadacz) przedmiotu, podlegającego zgłoszeniu, winien zarządzać nim i korzystać z niego według zasad ogólnie przyjętych. Niewolno mu jednak przedmiotu tego ani aljenować, ani obciążać, ani wydzierżawiać, ani wywozić poza granice Państwa, ani wierzytelności spłacać bez zezwolenia

Prezesa Gł. Urzędu Likwidacyjnego, udzielonego w porozumieniu z Min. Spraw Zagr. i z właściwym Ministrem. Decyzja Prezesa jest niezaskarżalna. Dokonanie wyżej wymienionych czynności prawnych bez takiego zezwolenia powoduje, niezależnie od kar, nieważność tych czynności. Winni rozmyślnego uszkodzenia majątku, ukrywania, zniszczenia, i t. p. podlegają odpowiedzialności karnej.

Wszelkie majątki i prawa, podlegające zgłoszeniu, mogą być objęte w przymusowy zarząd wskutek decyzji Prezesa Gł. Urzędu Likwidacyjnego, powziętej w porozumieniu z właściwym Ministrem i Min. Spraw zagranicznych.

Likwidacja ⁵⁾. Organami likwidacyjnymi majątków niemieckich są komitety, utworzone przy GŁ Urzędzie Likwidacyjnym, a Ministerstwo b. dzielnicy pruskiej dla majątków, znajdujących się na obszarze tej dzielnicy w dziedzinach, nie poddanych rządowi władz centralnych. One decydują, czy likwidacja ma, być dokonana i jakim sposobem. Decyzje ich są niezaskarżalne. Koszta likwidacji obciążają majątki likwidowane.

Trojakim sposobem likwidacja, może być przeprowadzona: 1) Przez zbycie przez samego właściciela). Właścicielowi zostaje wyznaczony termin. (1—6 mies.) do zbycia w drodze dobrowolnej umowy, jak również warunki, jakim nabywca ma odpowiadać. Zbycie wbrew tym warunkom jest nieważne. Majątek, niezbyty we wskazanym trybie i terminie, przechodzi na rzecz Państwa. 2) Przez zatrzymanie na rzecz Państwa na podstawie szacunku, przeprowadzonego przez organ likwidacyjny, przy współdziałaniu właściciela. 3) W drodze sprzedaży przymusowej.

W myśl innej ustawy likwidacyjnej, z lipca 1920 r. ⁶⁾, wydanej na podstawie traktatu wersalskiego, sądy wpisują z urzędu do ksiąg wieczystych b. dzielnicy pruskiej Skarb Państwa Polskiego, w miejsce państw niemieckich i członków niemieckich domów panujących we wszystkich tych wypadkach, w których te osoby są wpisane, lub po 11/11 1918 były wpisane do tych ksiąg, jako właściciele lub mający prawa rzeczowe. Jeżeli po dniu 11/11 1918, na wniosek lub za zgodą tych osób na stała się jakakolwiek zmiana w ich prawach, zapisanych na ich imię (obciążenie, odstąpienie, wykreślenie i t. p.), wówczas sąd przywróci stan pierwotny. Osoby tern doknięte nie mogą z reguły rościć sobie żadnych pretensyj do Skarbu Polskiego. Skarb ten, po wpisaniu go, jako właściciela nieruchomości, ma prawo żądać usunięcia z niej osób, które przebywają na niej po wejściu w życie Ustawy 14/7 1920 ⁶⁾.

Powyższe przepisy stosują się analogicznie do rejestru okręgowego i do wszelkich rejestrów publicznych.

Osoby, mające w posiadaniu ruchomości, które w czasie 11/11 1918 a 10/1 1920 były własnością państw niemieckich i członków niemieckich domów panujących i znajdowały się w tym czasie w obrębie b. dzielnicy pruskiej, są obowiązane wydać je Skarbowi Polskiemu pod rygorem odpowiedzialności karnej.

Na tem miejscu należy jeszcze wymienić Ustawę z marca 1920¹⁾, normującą nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Może ono nastąpić jedynie na podstawie zezwolenia Rady Ministrów, „wydanego na wniosek Min. Skarbu a w porozumieniu z właściwym Ministrem. Zezwolenie winno zawierać minimalną sumę nabycia i może być uzależnione od spełnienia specjalnych warunków tak przez nabywcę, jak i przez, sprzedawcę.

Jest ważne 4 miesiące i nie może być przedłużone. Decyzja Rady Min. jest niezaskarżalna i nie wymaga uzasadnienia.

Zezwolenie jest wymagane także dla wzięcia udziału w licytacji. Nabycie wbrew powyższym przepisom jest nieważne. Nie dotyczą one przeniesienia własności w drodze spadku.

III. Reforma rolna.

Zasady reformy roln.: ¹⁾ Uchwała Sejmu 10/7 1919, Dz. Urz. M. R. 13; ²⁾ Ustawa 15/7 1920, D.U. 70/462; ³⁾ Rozp. Prezesa G. U. Z. 17/8 1920, D.U. 83/557;

Instrukcja parcelacyjna : ⁴⁾ Rozp. Prezesa G. U. Z. 1/5 1920, Mon. 144.

Sfinansowanie ref. roln.: ⁵⁾ Ustawa 16/7 1920 D.U. 70/468.

Fundusz osadniczy: ⁶⁾ Rozp. R. M. . . . 1920 D.U. 47/290; ⁷⁾ Rozp. Prezesa G. U. Z. 18/6 1920, D.U. 55/341.

Ulgi kolejowe dla osadników: ^{7a)} Rozp. M. R. 20/2 1920, D.U. 23/133, ^{7b)} Rozp. Prezesa G. U. Z. 6/4 1920, Mon. 109.

Urzędy ziemskie: ⁸⁾ Ustawa 6/7 1920, D.U. 70/461; ⁹⁾ Rozporz. Prezesa G. U. Z. 23/8 1920, D.U. 85/567.

Serwituty — likwidacja: ¹⁰⁾ Ustawa 7/5 1920, D.U. 42/249; ¹¹⁾ Rozp. Prezesa G. U. Z. 16/6 1920, D.U. 57/354.

Przewłaszczanie nieruchomości ziemskich: ¹²⁾ Ustawa 2/8 1919, D.U. 64/384; ¹³⁾ Rozp. R. M. 1/9 1919, D.U. 73/428;

¹⁴⁾ Rozp. Komisarjatu N. R. L. 25/6 1919, Tyg. Urz. 27; ¹⁵⁾ Przepisy wyk. Urz. Osadniczego w Poznaniu 9/2 1920, Dz. Pr. 9/77; ¹⁶⁾ Dekret M. b. dz. Pr. 29/12 1919. Dz. Pr. 5 (prawo przedkupu); ¹⁷⁾ Rozp. M. b. dz. pr. 18/6 1920, Dz. Pr. 34/306.

Punktem wyjście reformy rolnej jest lipcowa uchwała sejmowa 1919 r. ¹⁾, która przeszła jednym głosem większości. Był to tylko program zasadniczy reformy: dla swojego urzeczywistnienia wymagał on dopiero szeregu ustaw i rozporządzeń. Niewiele ich się pojawiło w r. 1919: w lipcu jeszcze, powołano do życia Główny Urząd Ziemski jako ten organ, który miał się zająć przebudową ustroju rolnego, a przede wszystkim opracować dla Sejmu

projekty niezbędnych do tego ustaw, wydać do nich przepisy wykonawcze i zorganizować aparat Urzędów Ziemskich. Poza tem Rząd, na podstawie upoważnienia Sejmu, wydał rozporządzenie z mocą ustawy, (normujące przewłaszczenie nieruchomości ziemskich¹²⁻¹³). Dopiero w r. 1920 przystapiono w pełni do realizowania zeszłorocznej programowej uchwały sejmowej. A więc przede wszystkim na wiosnę wydano ustawę, zmierzającą do likwidacji serwitutów, utrudniających albo uniemożliwiających' przeprowadzenie reformy¹⁰⁾⁻¹¹). W lipcu i sierpniu zaś — w chwili zatem, kiedy najazd bolszewicko-rosyjski zagrażał wprost bytowi państwa — uchwalono jednomyślnie najważniejsze ustawy, dotyczące wykonania reformy i organizacji urzędów ziemskich^{2), 4), 8)}. Zaraz potem Gł. Urząd Ziemski wydał potrzebne przepisy wykonawcze^{3), 9)}.

Na czem ta reforma ma polegać?

Ma być dokonany nowy nadział chłopów gruntami folwarcznymi. Jak najszerze masy chłopskie, bezrolne i małorolne, mają otrzymać ziemię.. Przeprowadzić ma to Państwo. Użyć ma zaś do tego dóbr publicznych. Równocześnie: jednak ma wykupywać w drodze dobrowolnych umów, a gdyby to nie wystarczyło, przy zastosowaniu przymusowego wywłaszczenia,, prywatną własność folwarczną i rozsprzedawać ją chłopom. Wynikiem takiej akcji miałyby być zlikwidowanie większej własności ziemskiej i oparcie ustroju rolnego polskiego wyłącznie niemal na gospodarstwach chłopskich (Uchwała 10/7 1919, art. 1, 3).

Zadaniem Gł. Urzędu Ziemskiego będzie zgromadzić w swoich rękach zapas ziemi, potrzebny do parcelacji. Złożą się nań dobra publiczne i dobra prywatne. W zasadzie wszelkie kategorie majątków publicznych mogą i powinny być użyte do skolonizowania. A więc dobra skarbowe i donacyjne, dobra członków b. dynastyj zaborczych i ich rodzin, b. rosyjskiego Banku włościańskiego i b. pruskiej komisji kolonizacyjnej, a dalej dobra „martwej ręki", t. j. biskupie, kapitałne, klasztorne, plebańskie i t. p., wreszcie dobra innych instytucyj publicznych, przede wszystkim zaś majątki fundacyjne.

Odebranie dóbr „martwej ręki" ich posiadaczom nastąpi na podstawie specjalnych ustaw, które będą wydane po porozumieniu z Kościołem' katolickim w sprawie uposażenia duchowieństwa. Sprzedaż dóbr fundacyjnych ma nastąpić po zabezpieczeniu w inny sposób celów fundacji.

Majątki prywatne mają być wykupywane przymusowo przy przestrzeganiu kolejności w ustawie określonej, t. zn., że przed wyczerpaniem kategorii poprzedzających niewolno przystępować do wywłaszczania majątków, należących do kategorii następnych. A więc, naipierw mają iść majątki źle gospodarowane, następnie te,

co do których zachodzi pewność lub domniemanie, że służą celom nie produkcyjnym, lecz, spekulacyjnym: samowolnie parcelowane, nabyte w czasie wojny przez niezawodowych rolników, te, które w tymże czasie parokrotnie zmieniały właścicieli (wyjawszy wypadki dziedziczenia) lub zostały nabyte z zysków lichwiarskich. Z kolei idą dobra „sprzedawczyków”, tj. osób, które po r. 1886 sprzedały ziemię na parcelację państwową zaborczą, a po nich majątki, położone w sferze interesów mieszkaniowych większych miast i ośrodków przemysłowych. W dalszej kolei następują: ordynacje, utworzone po r. 1888, majątki dzierżawione, przez, samego właściciela nie administrowane i te, w których dotychczas nie przystąpiono do uregulowania serwitutów, wreszcie zniszczone przez wojnę, w których właściciel nie podjął w miarę możliwości prac nad odbudową. Widać z tego, że przy określaniu poszczególnych kategorii i oznaczaniu ich kolejności odgrywały rolę dwa momenty: myśl odróżnienia majątków, będących normalnym, wartościowym warsztatem produkcyjnym, od majątków bez takiej wartości i myśl ukarania za pewne przewinienia antyspołeczne i antynarodowe. Dopiero, gdy w danym okręgu już niema ani jednego majątku z którejkolwiek z, powyższych kategorii, można będzie przystąpić do wyłączenia któregośkolwiek z pozostałych folwarków, choćby najlepiej gospodarowanego, choćby od dziada pradziada pozostającego w rękach jednej rodziny. Tę resztę pozostają traktuje ustawa jako jednolitą masę, z której wolno będzie brać, poszczególne folwarki na chybił trafił, bez rozróżnienia.

Pewna sześć jednak większej własności folwarcznej może być wyłączona od przymusowego wykupu: Przedewszystkiem Ministerstwo Rolnictwa może wyłączyć z pod parcelacji te majątki, które uważa za niezbędne dla, innych celów państwowych.

Następnie właściciel majątku, podlegającego przymusowemu wykupowi, może zatrzymać dla siebie jeden folwark. Obszar jego nie może przekraczać pewnego w ustawie oznaczonego maximum posiadania. Wynosi ono z reguły w całem Państwie 180 ha. Dopuszczalnie są, jednak od tej normy wyjątki, w dół i w górę: w okolicach podmiejskich i w okręgach przemysłowych folwarczki takie nie mogą przekraczać 60 ha.,; natomiast w niektórych okręgach b. zaboru pruskiego oraz; ziem wschodnich, które później będą oznaczone drogą rozporządzenia, pozostawione mogą być folwarki: aż do 400 ha. obszaru. Rodzina, która przed, 1 stycznia 1919 r. nie podzieliła między swoich członków majątku, ma być, uważana za jednostkę, może więc pretendować do zatrzymania dla siebie jednego tylko takiego folwarku.

Bardzo ważne jest jedno jeszcze wyłączenie, dzięki któremu będą mogły być uratowane cenne dla kultury jednostki gospodar-

cze. A mianowicie z pod parcelacji mogą być całkowicie lub częściowo wyjęte gospodarstwa poświęcone produkcji nasiennej, hodowlanej i rybnej, istniejące już 9/8 1920, jak również gospodarstwa wysoce uprzemysłowione.

Cena wykupna na ziemi nie może przekraczać połowy przeciętnej ceny targowej, płaconej w ostatnim półroczu za podobne majątki w danej okolicy. Z ceny wykupna ma być potrącony przy większych wypłatach pewien procent, wzrastający proporcjonalnie do wielkości wypłaconej sumy (dochodzi do 30 proc), na fundusz wyposażenia w ziemię zasłużonych a ubogich inwalidów wojskowych i żołnierzy.

Należność za wykupioną ziemię otrzymują właściciele (tak samo wierzyciele ich hipoteczni) nie w gotówce, lecz w 4-proc. tymczasowych pokwitowaniach, które w przyszłości mają być wymienione na 4-proc. rentę państwową⁴).

Z zapasu ziemi, w ten sposób nagromadzonego, komu państwo ma ją odsprzedawać?

Na bywcami ziemi, mogą być własnowolni obywatele polscy, mający przygotowanie zawodowe do prowadzenia gospodarki rolnej.

Pewnym kategoriom kandydatów przyznaje ustawa pierwszeństwo przed innymi, a w ich obrębie ustanawia ścisłą kolejkę, według której mają być dopuszczani do kupna: a więc na pierwszym planie stoją inwalidzi wojskowi i żołnierze, za nimi służba folwarczna, pozbawiona: pracy w skutek parcelacji, sąsiedzi-chałupnicy i td.

Wykluczeni od nabywania są dezertyrzy wojskowi i ci, co samowolnie brali cudzą ziemię.

Obszar gospodarstw tworzonych w drodze parcelacji państwowej, nie może przekraczać pewnego maximum. Wynosi ono z reguły 15 ha. zarówno dla nowoutworzonych, jak i powiększonych przez dokupno. Dopuszczalnie są pewne odchylenia w górę, przede wszystkim na kresach wschodnich i zachodnich (aż do 45 ha.). Tylko jednak pewna część (7%) ogółu parcelowanych gruntów może być obrócona: na utworzenie takich większych gospodarstw. Minimalne normy gospodarstw winny być tak ustalone, aby gwarantowały ich samodzielność rolniczą.

Cena sprzedaży (parcelacyjna) gruntów ma być obliczana według ich produkcyjnej wartości przy uwzględnieniu kosztów wspólnych urządzeń dla parcelantów i kosztów parcelacji.

Nabywcom ma być zapewniona pomoc w formie państwowego długoterminowego amortyzacyjnego kredytu hipotecznego. Szczególnie uprzywilejowani mają być ubodzy inwalidzi wojskowi

j żołnierze armji polskiej, którzy odznaczyli się) na wojnie: mają oni otrzymać ziemię zadarmo, a nadto tani kredyt na zagospodarowanie się.

Narazie na cele reformy rolnej Sejm przeznaczył do dyspozycji Gl. Urzędu Ziem. kwotę pół miljarda marek).

Celem utrwalania skutków przeprowadzonej reformy i niedopuszczenia, aby w przyszłości większe obszary mogły się znowu skupiać w rękach jednostek, nałożono na nabywców szereg ograniczeń co do wolności dysponowania ziemią: bez pozwolenia Urzędu Ziemskiego nie wolno im jej sprzedawać, obciążać, wydzierżawiać; nie wolno również jej dzielić żadnymi aktami prawnymi. Ograniczania te trwają tak długo, dopóki: nabyte grunta są obciążone hipotecznie ceną kupna (a w każdym razie 25 lat).

Umowy wbrew tym zakazom' zawarte są nieważne.

Przy wygotowaniu planu parcelacyjnego, pewne obiekty i tereny powinny być wyjęte z pod parcelacji i zachowane lub przeznaczone dla właściwych celów. Są to: pomniki historii i przyrody, grunta zawierające bogactwa kopalniane, grunta nadające się na szkoły rolnicze, stacje doświadczalne, wzorowe gospodarstwa, na cele gminne, kościelne, społeczne itp., wreszcie te grunta, które ze względu na swoje położenie nadają się jako tereny budowlane miejskie.

Do przeprowadzenia i utrwalenia nowego ustroju rolnego powołane są Urzędy Ziemskie.

Utworzone one zostały przed dwoma laty, jesienią 1918, a więc jeszcze przez Radę Regencyjną, u kresu rządów okupacyjnych. Inną one jednak wtedy miały strukturę, inny charakter i inne zadanie. Były one organem Ministerstwa Rolnictwa, powołanymi do' przeprowadzania operacyj agrarnych: komasacji, regulacji serwitutów, podziału wspólnot, melioracji i t. p. ; przejęły funkcje dawnych rosyjskich Urzędów włościąnskich.

Zostały anie całkowicie zreorganizowane, dopełnione i do nowych celów przystosowane przez ustawę lipcową 1920 i na jej podstawie wydane rozporządzenia wykonawcze ⁸⁾—⁹⁾.

Istnieją obecnie Urzędy ziemskie: Główny, Okręgowe i Powiatowe. Przy głównym Urzędzie jest czynna nadto Główna Komisja ziemska, przy Urzędzie Okręgowym zaś — Okręgowa Komisja ziemska; obie mają charakter władz. Pozatem utworzono jeszcze dwa ciała doradcze: powiatową i gminną komisję ziemską.

Główny Urząd Ziemski, utworzony jeszcze w lecie r 1919, jest organem naczelnymi, kierującym całą akcją i to zupełnie samodzielnie. Sprawy jemu przekazane całkowicie zostały wyłączone z zakresu działania Ministerstwa Rolnictwa. Na jego czele stoi Prezes, mający stanowisko i charakter Ministra: w sprawach, na-

leżących do kompetencji G. U. Z. bierze on udział w posiedzeniach Rady Ministrów.

Główna Komisja ziemska jest organem, orzekającym w drugiej i ostatniej instancji. Przeciw jej decyzjom dopuszczalne są tylko skargi kasacyjne do Sądu Najwyższego. Składa się ona z 10 członków, nie licząc Prezesa G. U. Z., który jej przewodniczy, a mianowicie z 4 urzędników (3 prawników i 1 rolnik) i z 6 delegatów Sejmu z; poza jego groma (3 przedstawicielei małej własności, 2 bezrolnych robotników rolnych i 1 przedstawiciel wielkiej własności).

Połowę zatem tego ciała stanowią chłopci.

Okręgowy Urząd ziemski spełnia na węższym terenie okręgu to samo zadanie, co dla całego Państwa G. U. Z. Przy nim Okręgową Komisją ziemską, orzekającą w pierwszej instancji. Struktura jej zupełnie analogiczna do struktury O.K. Z. Element nierzędniczy jest delegowany przez organizację zawodową rolniczą.

Powiatowe Urzędy Ziemskie, na czele których stoją komisarze ziemscy, pełnią funkcje tylko przygotowawcze i wykonawcze. Przy nich ciało doradcze znowu analogicznie zbudowane, jak komisje Główna i Okręgowa, tylko z silniejszą jeszcze reprezentacją chłopską.

Wreszcie jeszcze jedno ciało doradcze, Komisja Gminna, w praktyce składać się będzie wyłącznie z chłopów (delegaci Rad Gminnych).

Urząd osadniczy w Poznaniu, aż do czasu swego zreorganizowania, ma spełniać funkcje Okręgowego Urzędu Ziemskiego. Istniejąca zaś przy nim Komisja ma być zaraz przekształcona na Okręgową Komisję Ziemską.

Postępowanie przy wykupnie majątków prywatnych ma być w ogólnym zarysie następujące: Wniosek o wykup danego majątku na parcelację: (tak samo o przekazanie na ten cel pewnych dóbr państwowych) wychodzi od Powiatowej Komisji Ziemskiej, na podstawie opinii Komisji Gminnej, poczem zostaje uzupełniony materiałem opisowym i umotywowany przez, Okręgowy Urząd Z. (Komisarza, ziem.). O ile Ministerstwo Rolnictwa do określonego terminu nie skorzysta z przysługującego mu prawa, aby wyłączyć dany obiekt na inne cele państwowe, Komisja Okręgowa poweźmie teraz na wniosek Urzędu Okręgowego uchwałę, decydującą w zasadzie o potrzebie wykupna. O tej uchwale zostaje właściciel majątku zawiadomiony, z równoczesnym wyznaczeniem mu terminu do sprzedaży dobrowolnej. W razie niedojścia do skutku układu dobrowolnego, lub w razie niezatwierdzenia go przez wyższe władze, Komisja Okręgowa wydaje na jawnym posiedzeniu orzeczenie: czy dana nieruchomości ma być wykupiona i jaki z niej obszar ma być pozostawiony właścicielowi. Po uprawomocnieniu

się tego orzeczenia Urząd Okręgowy, albo na jego zlecenie komisarz ziemski, po wysłuchaniu opinii Komisji Powiatowej i wniosków właściciela, ustala, jakie części nieruchomości mają wejść w skład obszaru niewyłączalnego. Teraz specjalna komisja szacunkowa, złożona z urzędników i rzeczoznawców, szacuje wykupywanie nieruchomości (według tych samych zasad masą też być szacowane majątki państwowe, przeznaczone na parcelację). Na podstawie tego elaboratu szacunkowego Komisja Okręgowa znowu na jawnem posiedzeniu wydaje orzeczenie, ustalające sumę wykupu i ewentualnej odpłaty za prawa rzeczowe i t. p. Po uprawomocnieniu: się tego orzeczenia, następuje teraz uregulowanie stanu biernego, spłata ceny kupna, wpis prawa własności na rzecz Państwa. W fizyczne posiadanie obejmuje majątek Urząd Okręgowy przez zarządcę, którymi może być jeden z członków Komisji Gminnej (!). W każdym razie nad tym majątkiem ta Komisja obejmuje nadzór (!). Składa się ona, jak wyżej zaznaczono, wyłącznie z chłopi-siądów.

Od orzeczeń Komisji Okręgowej przysługuje interesowanym — a także w najważniejszych kwestiach Prezesowi Komisji — odwołanie do Komisji Głównej.

Jak widać z powyższego przedstawienia, punkt ciężkości całego postępowania spoczywa w Komisji Okręgowej, w pewnej mierze także w organach niższych, powiatowych i gminnych. W sprawach tak wielkiej wagi, jak wyłączeni, określenie obszaru niewyłączalnego i t. d., decyduje ciało o charakterze wybitnie lokalnym, złożone w znacznej części z ludzi osobiście zainteresowanych w tych sprawach, którymi przy najlepszej nawet woli trudno będzie wznieść się na wyższe stanowisko i wobec nacisku, idącego od najbliższego otoczenia, zachować bezstronność i samodzielność. Przeprowadzeniu akcji parcelacyjnej w wielu miejscowościach

b. zaboru rosyjskiego, musiałyby stanąć w poprzek serwituty. Narzucała się więc konieczność zlikwidowania ich. W zrozumieniu tej konieczności wydano na wiosnę 1920 r. przepisy likwidacyjne¹⁰⁾⁻¹¹⁾

W myśl ustawy z 7 maja 1920 r. mają ulec zniesieniu wszelkie serwituty, ma terenie b. Królestwa Kongresowego istniejące, a obciążające majątki ziemskie. Wyjątek uczyniono tylko dla serwituttów czerpania wody, wodopoju, kopania piasku, gliny i t. p. materiałów, wreszcie przegonu i przejazdu, które winny być przymusowo zniesione tylko wtedy, gdy pozwalają na to miejscowe warunki bez wielkich nakładów.

Intencją ustawy jest, aby przedewszystkiem ułatwić dojście do skutku likwidacji na podstawie dobrowolnego układu pomiędzy właścicielem majątku obciążonego a pełnomocnikami osad upraw-

nionych. Dla ważności uchwał, zezwalających na likwidację, i powołujących owych pełnomocników, wystarczy, jeżeli w zebraniu weźmie udział przynajmniej połowa osób uprawnionych, a uchwała zapadnie zwykłą większością uczestników. Likwidacja przymusowa następuje na żądanie którejkolwiek ze: stron interesowanych, z urzędu zaś we wszystkich tych wypadkach, gdy istniejąca serwituty stoją na drodze należytemu przeprowadzeniu komasacji, parcelacji i kolonizacji, melioracji, jak wogóle osiągnięciu celów reformy rolnej; a wreszcie co do wszystkich tych serwitutów, które w ciągu 10 lat od dnia wejścia w życie ustawy serwitutowej, t. j. do końca maja 1930 roku, nie zostaną zlikwidowane w drodze układów dobrowolnych.

W zasadzie uprawnieni otrzymać powinni wynagrodzenie za zniesione serwituty tylko w ziemi. Wynagrodzenie w gotówce jest dopuszczalne jedynie w wypadkach wyjątkowych, w ustawie oznaczonych, a i wtedy nie jest pozostawione uprawnionym do swobodnej dyspozycji, lecz musi być obrócone na kupno ziemi.

Wartość serwitutów, jak również gruntów ekwiwalentowych, oznacza się według przeciętnych cen za ostatnie 5-letnie.

Zarządzenie przymusowej likwidacji z urzędu należy do Komisji Okręgowej Ziemskiej. Ona też zatwierdza projekt likwidacji, opracowany przez specjalną komisję szacunkowo-rozjemczą, złożoną z przedstawicieli obu stron w; równej liczbie, pod przewodnictwem wybranego przez nich superarbitra. Decyzje Komisji Okręgowych ulegają zaskarżeniu do Komisji Ziemskiej Głównej.

Po uchwaleniu zasad reformy rolnej w lipcu 1919 r., większość sejmowa obawiała się, aby niekontrolowany dalej obrót ziemią nie uszczuplił zapasu ziemi, przeznaczonego na przeprowadzenie tej reformy, jak również, aby parcelacja nie odbywała się odtąd wbrew powyższym zasadom. Dla zapobieżenia temu wydano zaraz z początkiem sierpnia tegoż roku ustawę, upoważniającą Rząd do wydania rozporządzenia z mocą ustawy, normującego przewłaszczenie nieruchomości ziemskich¹²). Rozporządzenie to ma obowiązywać aż do czasu wydania ustawy, regulującej obrót ziemią.

Na podstawie tego upoważnienia wydane zostaje rozporządzenie Rady Ministrów z 1/9 1919¹³). Wprowadza ono zasadę, że odtąd umowy o przewłaszczenie nieruchomości ziemskich potrzebują dla swej ważności zezwolenia właściwej władzy państwowej. Od tej reguły dopuszczalne są jednak wyjątki. Zezwolenie nie jest wymagane, gdy chodzi o własność włościańską (co pod temi pojęciem należy rozumieć, rozporządzenie milczy); o działy spadkowe, spowodowane śmiercią, zaszłą przed 1/1 1919; o sprzedaż przymusową; o przewłaszczenie na rzecz instytucyj państwowych

lub komunalnych ; wreszcie o podział (parcelację), dokonywany przez instytucje parcelacyjne państwowe lub autoryzowane. Zezwolenie ma być odmówione, gdyby przewłaszczenie uniemożliwiało lub utrudniało zastosowanie zasad reformy rolnej. Decyzja zezwalająca jest ważna w ciągu pół roku. O ile sąd nie otrzyma odmownej decyzji w terminie ustawą określonym (1 lub 2 miesiące), można zawrzeć umowę na warunkach w podaniu określonych. Władzą właściwą do wydawania zezwoleń jest Okręgowy Urząd Ziemski. (Wbrew temu, rozporządzenie Prezesa G. U. Z. 23/8 1920 ⁹⁾) powiada, że Komisja Ziemska Okręgowa wydaje zezwolenie na przenieszenie nieruchomości ziemskich.)

Komisjarjat Naczelnej Rady Ludowej powołał do życia w lecie 1919 r. w miejsce pruskiej komisji kolonizacyjnej Urząd Osadniczy w Poznaniu celem popierania kolonizacji wewnętrznej "). Jemu przysługuje prawo udzielania zezwoleń na przewłaszczenie nieruchomości ^{1a)}). Jemu również nadano prawo przedkupu na rzecz Państwa na ziemiach b. dzielnicy pruskiej ^{1c)}), zrazu odnośnie do posiadłości większych niż 1 ha, obecnie większych, niż V« ha.

IV. Rolnictwo.

Ludowe szkoły rolnicze: ¹⁾ Ustawa 9/7 1920, DU 62/398.

Policja, sadownicza: zwalczanie mszycy wełniastej: ²⁾ Ustawa 2/8 T919, DU. 67/407; ³⁾ Rozp. wykon. 16/4 1920, DU. 34/197.

Policja weterynaryjna: odszkodowania za zwierzęta zabite z polecenia władz: ⁴⁾ Rozp. M. R. 24/1 1920, DU. 10/57; ⁵⁾ Rozp. M. R. 7/5 1920, DU. 39/237; dozór nad transportami kolejowe rai (w b. Królestwie): ⁶⁾ Rozp. M. R. 14/5 1920, DU. 41/248; zapobieganie zarazie płucnej u bydła (w b. Królestwie): ⁷⁾ Rozp. M. R. 2/6 1920, DU. 49/302.

Celem ludowych szkół rolniczych, według powołanej ustawy ¹⁾), ma być: „przygotowanie zawodowe samodzielnych gospodarzy rolnych i gospodyń oraz świadomych swoich obowiązków obywateli kraju”.

Szkoły te mogą być publiczne i prywatne. Publicznymi są szkoły, utrzymywane przez państwo, powiaty, Izby rolnicze. Obowiązek ich zakładania ciąży przede wszystkim na powiatach, które w tym celu mogą się łączyć w związki. Ministerstwo Rolnictwa winno opracować plan kolejnego ich zakładania i to taki, aby do 20 lat w każdym powiecie były conajmniej (!) dwie publiczne szkoły: męska i żeńska.

Utrzymanie szkoły spoczywa w zasadzie na powiecie, ma on otrzymywać tylko pomoc od Państwa. Pomoc ta jest jednak przewidywana w tak rozległym zakresie, że faktycznie ciężar utrzymania przesuwają się na barki Państwa (daje ono potrzebne

grunta, pokrywa znaczną część kosztów budowy i urządzenia, opłaca nauczycieli itp.).

Kurs nauki, według programu jednolitego, zatwierdzonego przez Ministerstwo, na trwać przynajmniej 11 miesięcy. Oprócz wykładów winny być wprowadzone zajęcia praktyczne w gospodarstwie szkolnem.

Do szkoły nie mogą być przyjmowani chłopcy młodszy niż 16-letni (dziewczęta 14-letnie). Kandydaci winni się wykazać przygotowaniem w zakresie szkoły ludowej powszechnej. Uczniowie mieszkają w internacie i opłacają za swoje utrzymanie.

Nauczycieli mianuje Ministerstwo Rolnictwa (na wniosek powiatu). Przewidziany jest wysoki wymiar ich wynagrodzenia: według norm dla nauczycieli seminariów nauczycielskich z różnemi dodatkami w naturze (mieszkalnie, opał, światło itp.).

Szkołami zarządza i opiekuje się Powiatowa Komisja Szkolna, złożona z delegatów Sejmiku powiatowego, Przedstawiciela Min. Rolnictwa, Inspektora szkół powszechnych i Kierownika szkoły rolniczej.

Szkoły rolnicze prywatne mogą powstawać tylko na podstawie pozwolenia Min. Rolnictwa, który też zatwierdza w nich ciało nauczycielskie.

Przepisy, wydane celem zwalczania mszycy wełnistej²⁾ —³⁾, niszczącej nasze sady, nakładają na posiadaczy szkótek owocowych obowiązek zgłoszenia tych ostatnich w starostwie, poddania ich rewizji lustratora, przysłanego przez Instytucję ochrony roślin, zwalczania zarazy według wskazówek przez tego lustratora udzielonych, nieodstępowania nikomu drzewek ze szkółki zarazonej, wykazania się, na żądanie każdego nabywcy, poświadczeniem, że szkółka jest wolna od zarazy. Wykroczenia przeciw tym obowiązkom są karane sądownie. Starostwa i Województwa winny współdziałać z Instytucjami Ochrony roślin. Kolejom, pocztom itp. nie wolno przyjmować przesyłek drzewek, wzorów itp. bez świadectwa, stwierdzającego, że pochodzą one ze szkótek niezarażonych. Specjalna komisja mieszana decyduje o wycięciu zarażonych sadów i o jego rozmiarach.

Doniosłego znaczenia są przepisy, wydane przez Min. Rolnictwa dla b. Królestwa (także obowiązujących już dawniej w b. Galicji) celem zwalczania zarazy płucnej bydła. Dzieli się one na ogólne i szczegółowe. Ogólne zakazują odbywania targów na bydło poza targowicami, pozostającymi pod dozorem komisji targowych, posługujących się strażnikami targowymi i policjantami; wprowadzają dla każdej sztuki bydła, wyprowadzanej poza miejsce jej stałego pobytu paszporty, wystawiane przez oglądaczy

gminnych; normują nadzór nad rzezią i transportami bydła, wreszcie nakazują tworzenie grzebowisk. Przepisy szczegółowe ustanawiają trzy rejony pomorowe: obszerniejszy, ściślejszy i zapowietrzony, i wskazują cały szereg środków przymusowych, przy pomocy których należy zapobiegać wybuchowi lub przeniesieniu się zarazy, czy też ją tłumić.

V. Przemysł i Handel.

Marynarka handlowa: ¹⁾ Ustawa 28/5 1920, DU. 47/285.

Handel zagraniczny. — Ustanowienie Urzędów (Głównego i Okręgowych) i Izb Przywozu i Wywozu: ²⁾ Ustawa 15/7 1920, DU. 79/527; Państwowy Urząd Eksportu Drzewa przy M. Sk.: ^{2a)} Rozp. R. M. 26/2 1920, Mon. 55; Polski urząd dla handlu zagranicznego w Gdańsku: Rozp. M. P. H. 29/5 1920, Mon. 132; Marki statystyczne: ³⁾ Rozp. R. M. 10/3 1920, DU. 25/155; Zwalczanie przemytnictwa: ⁴⁾ Ustawa 19/12 1919, DU. 2/9, Dz. Pr. 35; ⁶⁾ Rozp. M. Sk. i M. W. 11/4 1920, DU. 38/224.

Urząd rozdzielczy (zniesiony): ⁶⁾ Uchwała Sejmu 20/1 1920, DU. 10/55.

Domy bankowe i kantory wymiany, nadzór nad. niemi: ⁷⁾ Ustawa 23/3 1920, DU. 30/175, Dz. Pr. 32; ⁸⁾ Rozp. M. Sk. 17/5 1920, DU. 47/291.

Urząd naftowy: ⁹⁾ DU. 23/128.

Probiernictwo: ¹⁰⁾ Ustawa 16/7 1920, DU. 70/470; ¹¹⁾ Rozp. M. P. H. 9/8 1920, DU. 85/566.

VI. Komunikacje.

Zarząd rzek żeglugowych: ¹⁾ Rozp. M. Rp. 8/6 1920, DU. 50/308; Okręgowe Dyrekcje Robót publicznych: ²⁾ Rozp. M. Rp. 19/4 1920, DU. 36/203; Inżynierowie drogowi: ³⁾ Rozp. R. M. 20/5 1920, DU. 47/289.

Koleje. Przejęcie administracji kolejnictwa w b. dzielnicy pruskiej przez Min. Kolei: ⁴⁾ Rozp. R. M. 12/1 1920, DU. 19/95.

Przepisy przewozowe: ⁵⁾ Rozp. M. K. 24/1 1920, DU. 16/82; ⁶⁾ Rozp. M. K. 12/5 1920, DU. 40/244; ⁷⁾ Rozp. M. K. 12/5 1920, DU. 40/245.

Przepisy taryfowe: ⁸⁾ Rozp. M. K. 20/4 1920, DU. 40/242; ⁸⁾ Rozp. M. K. 24/4 1920, DU. 40/243; ¹⁰⁾ Rozp. M. K. 18/5, 1920, DU. 43/265; ¹¹⁾ Rozp. M. K. 26/5 1920, DU. 43/268; ¹²⁾ Rozp. M. K. 27/5 1920, DU. 43/269; ¹³⁾ Rozp. M. K. 2/6 1920, DU. 47/292; ¹⁴⁾ Rozp. M. K. 18/6 1920, DU. 51/315.

Kolejność ładunków kolejowych: ¹⁵⁾ Rozp. M. K. 9/7 1920, DU. 56/350.

Tramwaje: ¹⁶⁾ Rozp. R. M. 16/5 1920, DU. 66/439.

VII. Sprawy robotnicze.

Czas pracy: ¹⁾ Dekret N. P. 23/11 1918, DU. 17/42; ²⁾ Rozp. M. P. . . . DU. 3/87 ex 1919; ³⁾ Rozp. M. P. 10/10 1919, DU. 83453; ⁴⁾ Ustawa 18/12 1919, DU. 2/7 (Dz. Pr. 10) ex 1920; ⁵⁾ Rozp. R. M. 26/8 1920, DU. 95/625.

Komisja do badania wzrostu kosztów utrzymania przy Gł. Urz. Statystycznym: ^{5a)} Rozporz. R. M. 27/5 1920, Mon. 149.

Książka robotnicza: ⁶⁾ Ustawa 8/1 1920, DU. 4/17 (zniesienie jej w b. zaborze austriackim).

Załatwianie zatargów między pracodawcami a pracownikami: ⁷⁾ Ustawa 23/1 1920 DU. 8/53; ⁸⁾ Rozp. M. b. dz. pr. 14/2 1920, Dz. Pr. 10/93; ⁹⁾ Rozp. M. b. dz. pr. 10/3 1920, Dz. Pr. 16/165.

Pomoc bezrobotnym: ¹⁰⁾ Ustawa 4/11 1919, DU. 89/483; ¹¹⁾ Rozp. M. P. 10/12 1919, DU. 3/13 ex 1920; ¹²⁾ Rozp. M. P. 12/12 1919, DU. 4/19 ex 1920; ^{12a)} Rozp. M. P. 12/12 1919, Mon. 3 ex 1920; ¹³⁾ Obw. M. P. 27/1 1920, DU. 10/59; ¹⁴⁾ Rozp. M. P. 24/1 1920, DU. 13/70; ¹⁵⁾ Rozp. M. P. 28/2 1920, DU. 20/109; ¹⁶⁾ Rozp. M. P. 9/7 1920, DU. 57/356.

Ubezpieczenia od choroby (Kasy chorych): ¹⁷⁾ Ustawa 12/3 1920, DU. 26/157; ¹⁸⁾ Rozp. M. P. 27/3 1920, DU. 31/184; ¹⁹⁾ Ustawa 19/5 1920, DU. 44/272; ²⁰⁾ Rozp. M. P. 18/6 1920, DU. 51/316; ²¹⁾ Rozp. M. P. i M. b. dz. pr. 27/7 1920, DU. 88/578 (Dz. Pr. 45 ex 1920); od wypadków: ²²⁾ Rozp. M. P. 29/12 1919, DU. 6/41 ex 1920.

Emigracja. Urząd emigracyjny: ²³⁾ Rozp. R. M. 22/4 1920, DU. 39/232; ²⁴⁾ Rozp. R. M. 31/5 1920, DU. 45/279; Paszporty i przepustki: ²⁵⁾ Rozp. M. S. W. 27/4 1920, DU. 36/207; Konwencja z Francją: ²⁶⁾ Ustawa 30/10 1919, DU. 88/481; ²⁷⁾ Konwencja DU. 41/246; Koncesje dla przeds. okrętowych: ²⁸⁾ Obw. M. P. H. 26/7 1920, Mon. 175.

Czas pracy. Pierwszym krokiem pierwszego Rządu polskiego (gabinet! Moraczewskiego) było proklamowanie 8 godzinnego dnia pracy. Odnośny dekret 23/11 1918 ¹⁾ jest pierwszą ustawą administracyjną Nowej Polski. Zawiera ona tylko najogólniejsze postanowienia, o charakterze programowym. Wydana w rok później w tymi przedmiocie ustawa grudniowa ⁴⁾ jest Szczegółowem wykonaniem tego programu.

Normuje ona pracę „w przemyśle, przewozie, górnictwie, handlu, komunikacji i innych zakładach pracy(?), choćby na zysk nie obliczonych, a prowadzonych w sposób przemysłowy, niezależnie od charakteru ich właścicieli. Nie dotyczy pracy w rolnictwie. Ustala następujące reguły:

1) długość pracy max. 8 godzin) na dobę, a w soboty 6 godzin, czyli na tydzień max. 46 godz. ;

2) Najdalej po każdym sześciu godzinach pracy — przerwa odpoczynkowa przynajmniej 1 godzina, w czasie której pracownik z reguły ma prawo oddalić się.

3) odpoczynek niedzielny i w dniu świąteczne, ustawą oznaczone, obowiązkowy;

4) Praca nocna (9—5 lub 10—4) — wzbroniona.

Od powyższych reguł są jednak dopuszczalne wyjątki, które ustawa szczegółowo normuje. A więc przede wszystkim w zakładach o ruchu ciągłym, a dalej w razie zaszytych lub groźących żywiołowych lub nieszczęśliwych wypadków, w razie „szczególnej potrzeby”; wreszcie w wypadkach „konieczności narodowych” (wojna!).

Przedłużenie pracy jest dopuszczalne nadto przy robotach poprzedzających produkcję i następujących po niej; przy pilnowaniu zakładów, materiałów; w rzemiosłach pozostających w¹ związku z pracą na roli i t. d.

Praca w święte jest nadto dozwolona dla wykonywania robót koniecznych ze względu na ich użyteczność społeczną i codzienne potrzeby ludności (przy wodociągach, oświetleniu, aptekach, hotelach, jadłodajniach, szpitalach, teatrach etc.), a normalna 8 g. praca sobotnia w handlu.

Wszelkie takie odstępstwa od reguł ustawowych są dopuszczalne w zasadzie tylko za zezwoleniem właściwych władz., czasem jednak wystarcza zgłoszenie do nich (np. w razie nieszczęśliwego wypadku). Przytem w wielu wypadkach ustawa wykreśla maksymalną nieprzekraczalną granicę dla pracy nadliczbowej, albo też nakazuje dawać pracownikom nadzwyczajny odpoczynek jako równoważnik nadliczbowych godzin pracy.

Za te nadliczbowe godziny, wyjątkowo dopuszczalne, należą się pracownikom nadzwyczajne dodatki do płacy normalnej: min. 50%, a za godziny nadliczbowe ponad 2 godz. i za godziny nocne i świąteczne — min. 100%.

Przekroczenia ustawy są karane w drodze sądowej (według dekretu 1918 r. w drodze administracyjnej). Jeszcze jedną bardzo charakterystyczną różnicę należy zaznaczyć pomiędzy dekretem 1918, a ustawą 1919. Dekret pozwalał na przedłużanie czasu pracy na podstawie dobrowolnej umowy, a żądał tylko, aby umowa taka uzyskała zatwierdzenie Inspektora Pracy. Ustawa o tego rodzaju wyjątku nie wspomina.

Ustawia obowiązuje obecnie w całym państwie (ogłoszona w Nr. 10 Dz. Urz. b. dz. prus.).

Rząd skorzystał z upoważnienia ustawowego i w sierpniu 1920 r. w czasie najazdu bolszewickiego! wydał rozporządzenie *) zezwalające na przedłużenie czasu pracy maks. do 12 g. na dobę w każdym dniu tygodnia, nie wyłączając niedziel, w zakładach pracujących na potrzeby armji.

Załatwianie zatargów między pracodawcami a pracownikami: Ustawa z 20/1. 1920 rozciąga działanie

ustawy z 1/8 1919 DU. 65/394 o załatwianiu zatargów pomiędzy pracodawcami, a pracownikami rolnymi na zatargi między właścicielami nieruchomości miejskich, a, dozorcami domowemi. Rozciąga w całej pełni, bez żadnych zmian, mechanicznie.

W czerwcu 1919 r. Komisariat Naczelnej Rady Ludowej wydał rozporządzenie (Tyg. Urz. nr. 31) zawierające normy o urządzeniu Inspektoratu Pracy w Rolnictwie.

Do tego rozporządzenia wydano w r. 1920 przepisy wykonawcze, które szczegółowo normują sprawę pokrywania ze skarbu Państwa; a wydatków związanych z czynnościami komisji rozjemczych¹⁰⁾, jak również postępowanie organowi rozjemczych.

Pomoc bezrobotnym. Kwestją bezrobotnych musiało Państwo polskie zająć się od pierwszej chwili swego istnienia, udzielając im pomocy doraźnej w formie zasiłków pieniężnych lub też organizacji robót publicznych. Ustawowo została ona unormowana „tymczasowo” w listopadzie 1919. Wykonanie tej ustawy¹⁰⁾, zorganizowanie powołanych do tej akcji organów przypada dopiero na pierwsze miesiące 1920 r.

Uprawnionym do pobierania zasiłku państwowego jest każdy robotnik, bez różnicy płci i wieku, pod następującymi warunkami: 1) że się utrzymywał dotąd jedynie z pracy najemnej w przemyśle, handlu i komunikacji, 2) że pozostaje obecnie bez pracy, 3) że powodem jego bezrobocia nie jest ani choroba?, ani inwalidztwo, ani służba wojskowa, ani strajk, ani wreszcie jakaś okoliczność, która stosownie do obowiązujących ustaw powoduje natychmiastowe wydalenie z pracy; 4) że nie posiada żadnego własnego majątku, ani też żadnych stałych lub niestałych dochodów, pozwalających mu utrzymać siebie i rodzinę, i wreszcie — jeszcze dwa warunki formalne — 5) że zarejestruje się w Urzędzie Pośrednictwa Pracy i 6) że podda się zarządzeniom wydanym przez właściwe władze.

Wysokość zasiłku zależy od stanu rodzinnego robotnika i od wielkości i charakteru miejscowości, w której mieszka. Najwyższa jego norma nie może przekraczać 12 m. Może być wydawany w: naturze. Czas pobierania zasiłku nie może w zasadzie przekraczać w ciągu jednego roku 13 tygodni.

Odpowiedzialność karno-sądowa za podawanie fałszywych danych, za sfałszowanie dokumentów uprawniających etc.

Akcją pomocniczą zajmują się pod kierownictwem Ministra Pracy osobno do tego powołane Powiatowe Komisje pomocy dla bezrobotnych (zorganizowane w miejscu dawniej istniejących „Komitetów niesienia pomocy dla bezrobotnych”). Obejmują one cały powiat, jego część lub kilka powiatów i rozstrzygają o przyznaniu zasiłków, o jego odebraniu, o sposobie jego wypłaty etc. Mają

skład mieszany urzędniczo-obywatelski (przedstawiciele Ministerstw, samorządu miejskiego i powiatowego i robotników)¹⁴⁾. Utworzono ich na terenie Królestwa 15¹³⁾ i 15¹⁵⁾.

Kasy chorych. Obowiązkowe ubezpieczenie na wypadek choroby zostało poraz pierwszy w Rzeczp. Polskiej (na terenie b. Królestwa) unormowane jeszcze w styczniu 1919 r. (Dekret N. P. 11/1 1919, DU. 9/122), przy równoczesnem skasowaniu ustawy rosyjskiej z 23/6 (6/7) 1912 r. Rozporządzenie M. P. z 18/6. 1919, Mon. 141, powołuje specjalnych Komisarzy Kas Chorych celem ich wprowadzenia w życie. Sprawa jednak nie ruszyła w ciągu 1919 r. W marcu 1920 r. Sejm daje Ministrowi Pracy do dyspozycji kwotę 10 milionów marek, z której miałby on udzielać pożyczki na organizację kas chorych, a przede wszystkim na kupno lub wydzierżawienie i adaptację dla nich budynków¹⁷⁾. W tym samym czasie Minister Pracy wydaje rozporządzenie analogiczne do zeszlorocznego, w którym ustanawia ponownie owych Komisarzy Kas Chorych, dla ich zorganizowania¹⁸⁾. Sprawę tego ubezpieczenia ostatecznie normuje Ustawa majowa 1920 r.¹⁹⁾.

Nakłada ona obowiązek ubezpieczenia na jak najszersze warstwy ludności: poddaje mu wszelkie kategorie osób, zatrudnionych na podstawie „stosunku roboczego i służbowego”, m. i. także wszelkich robotników i pracowników rolnych i leśnych, zarówno stałych, jak i sezonowych, służbę domową, a także niestale zatrudnionych i chałupników. Obszernej tej ustawy (109 art.) nie będziemy streszczali, jako zawierającej przepisy naogół reprodukowane ze znanych obcych źródeł. Ograniczymy się tylko do następujących punktów:

Ogólne kierownictwo sprawami tego ubezpieczenia oraz nadzór państwowy nad działalnością kas chorych wykonywa. Minister Pracy przy pomocy Głównego Urzędu i Okręgowych Urzędów ubezpieczeń, których organizacja i kompetencja mają być uregulowane w drodze rozporządzenia do czasu unormowania sprawy przez ustawę. Póki te Urzędy nie powstaną, ale nie dłużej, niż 2 lata, funkcje ich spełniać będzie Sekcja Ubezpieczeń Społ. Ministerstwa Pracy.

Również i Minister Zdrowia wykonuje nadzór nad kasami chorych w granicach zasadniczej ustawy sanitarnej. W tym celu delegaci jego mają należeć do składu Urzędów ubezpieczeń, a obecnie taki delegat uczestniczy w Sekcji Ubezp. Społ. Ministerstwa Pracy.

Ustawa o kasach chorych winna, najdalej w ciągu 3 lat objąć swem działaniem całe terytorium Rzeczypospolitej. W wykonaniu tego przepisu ustawowego wyszły już dwa rozporządzenia Ministra Pracy.

Pierwsze, z czerwca 1920 r.²⁰⁾, zarządza, że najpóźniej do 31 grudnia 1920 r. wszystkie terytorialnie tj. powiatowe i miejskie kasy chorych, istniejące w b. zaborze austriackim, winny dostosować swoje statuty do Ustawy z 19/5 1920, wszystkie zaś nieterytoryjalne kasy winny przystąpić do swej likwidacji, przyczem ich członkowie stają się członkami właściwych kas terytorialnych. Drugie rozporządzenie, z lipca 1920 r.²¹⁾, wydane wspólnie z Ministrem b. dzielnicy pruskiej, zawiera analogiczne postanowienia odnośnie do tej dzielnicy. Termin jednak wyznaczono tu wcześniej: już 1 października 1920. Organizację Kas powierza się specjalnym wyznaczonym do tego Komisarzom. Likwidacja Kas, ulegających rozwiązaniu, ma być ukończona najdalej w ciągu 3 miesięcy po przystąpieniu do niej. W obu wypadkach są dopuszczalne pewne w rozporządzeniach wymienione odroczenia. Rozporządzenie Min. b. dz, pr. 3/8 1920 Dz. Pr. 10/378 zawiera instrukcje dla Komisarzy Kas chorych.

W myśl rozporządzenia Ministerstwa Pracy²²⁾ okrąg zakładu ubezpieczenia robotników od wypadków we Lwowie ma obejmować obecnie całą b. Galicję i część Śląska przyłączoną do Polski. Temże rozporządzeniem przekazano temuż Zakładowi tymczasowo ubezpieczenia robotników górniczych.

Emigracja. Rozporządzenie Rady Ministrów²³⁾ utworzyło z dniem 1 maja 1920 r. przy Ministerstwie Pracy Urząd emigracyjny, w którym mają być skupione wszystkie sprawy, dotyczące emigracji, reemigracji, imigracji i opieki nad wychodźcami. Art 2 rozporządzenie określa szczegółowo kompetencję Urzędu. Organami Urzędu są wewnątrz Państwa Urzędy pośrednictwa pracy i opieki nad wychodźcami, zagranicą zaś — organy Ministerstwa Spraw Zagranicznych. W krajach, mających szczególnie znaczenie dla emigracji, będą utworzone posterunki attaches dla spraw wychodźczych przy polskich poselstwach i konsulatach. Miał być też utworzony specjalny komisariat emigracyjny w Gdańsku, jako organ Urzędu, późniejsze jednak rozporządzenie Rady Min.²⁴⁾ kasuje ten urząd. Przy Urzędzie istnieje, jako ciało doradcze, Rada Emigracyjna, a do dyspozycji jego oddaje się odrębny fundusz emigracyjny na cele opieki nad emigrantami i reemigrantami. W tym samym czasie nastąpiło unormowanie sprawy paszportowej w odniesieniu do wychodźców, udających się zagranicę w celach pracy zarobkowej. Obowiązują ich ogólne przepisy paszportowe, z tą jednak różnicą, że mogą otrzymywać paszporty za pośrednictwem Ministerstwa Pracy i Państwowych Urzędów pracy i w tym wypadku są zwolnieni od wszelkich opłat (składają tylko 5 m. do M. P.). Osoby, zamieszkałe przynajmniej od pół roku w 10-kilometrowym pasie granicznym, mogą otrzymać przepustkę graniczną

z terminem ważności do 30 dni na przekroczenie granicy, o ile udowodnią, że mają zatrudnienie po drugiej stronie granicy w pasie również 10-kilometrowym. Na podstawie takiej przepustki nie wolno za każdym razem przebywać za granicą dłużej niż 6 dni. Innych przepustek, poza tą, nie wolno wydawać wychodźcom.

VIII. Aprowizacja.

Gospodarka aprowizacyjna w r. 1920/1: ¹⁾ Ustawa 9/7 1920, DU. 56/348; ²⁾ Rozp. M. A. 24/7 1920, DU. 70/474 (przepisy wykonawcze); ³⁾ Rozp. M. b. dz. pr. 25/7 1920, Dz. Pr. 52/427; ^{4a)} Rozp. konawcze); ⁴⁾ Rozp. M. b. dz. pr. 28/7 1920, Dz. Pr. 52/427; ^{4a)} Rozp. 26/7 1920, Mon. 193 (Instrukcje dla komisji kontygentowych); ^{4b)} Rozp. 5/8 1920, Mon. 193 (Instr. dla komisji aprowizacyjnych).

Państwowy Urząd Zbożowy: statut: ⁵⁾—⁶⁾ Rozp. M. A. 2/7 1920, DU. 63/420—421.

Urząd ziemniaczany: Rozp. M. A. 15/9 1920, Mbn. 220.

Zwalczanie lichwy wojennej: ⁷⁾ Rozp. M. A. 23/4 1920, DU. 43/260; ⁸⁾ Ustawa 2/7 1920, DU. 67/449.

Sprawy opałowe: ⁹⁾ Ustawa 14/7 1920, DU. 75/508.

Gospodarka aprowizacyjna Państwa w okresie 1920/21 opiera się w dalszym ciągu na systemie komtygentowym, który został wprowadzony jeszcze w końcu r. 1920 (Ustawa 18/11 1919, DU 89/485) w miejsce systemu monopolowego, przedtem obowiązującego.

Wyjątek stanowi tyllko b. dzielnica pruska, w której obowiązuje w dalszym ciągu sekwestr na główne gatunki zboża.

Zasady systemu, obowiązującego w b. Królestwie i w b. Galicji pozostają te same. W zależności od jakości gleby i innych warunków wytwórczości, gospodarstwa są dzielone na 3 kategorie (dobre średnie i gorsze), a w obrębia znowu każdej kategorii na 3 klasy wielkości (większe, średnie i male). Ilość zboża, którą gospodarz winien jest dostarczyć z morgi, jest zmienna, zależnie od kategorii i klasy, do której gospodarstwo jego zaliczono. Ale kiedy w poprzednim okresie najmniejsze gospodarstwa, (zależnie od ich kategorii: poniżej 7, 10 lub 15 morgów) były wprost zwolnione od obowiązkowego kontygentu, to obecnie w zasadzie wszyscy rolnicy są Obowiązani dostarczyć pewne ilości zboża z każdej morgi obsianej.

Ale zato teraz zwalnia się od kontygentu w każdym gospodarstwie, zależnie od tego, do jakiej ono kategorii i dobroci należy, po pół, trzy czwarte lub 1 morgę na wyżywienie każdej z osób, w gospodarstwie stale zamieszkujących, jako to: samego gospodarza, jego rodziny, służby stałej etc.

Wynik ostateczny systemu obecnego bardzo zbliżony jest do zesłorocznego: posiadacze małych gospodarstw, t. zn. ogromna.

większość chłopów, są w dalszym ciągu zwolnieni od przymusowego kontygentu; obowiązek jego dostarczania spoczywa w najważniejszej mierze na gospodarstwach folwarcznych.

Jak dawniej, Ministerstwo Apropowizacji zalicza poszczególne powiaty do tej czy innej kategorii dobroci, a starostwa dokonywają repartycji kontygentu pomiędzy poszczególnych wytwórców. Nowum są natomiast wprowadzone obecnie rekursa od orzeczeń repartycyjnych do t. zw. Komisj kontygentowych.

Ciekawa jest konstrukcja tej instancji rekursowej. Składa się ona z dwóch urzędników (starosty i referenta rolnego), 3 rolników, przedstawicieli większej, średniej i malej własności, i 2 przedstawicieli spożywców.

Orzeczenie jej jest bezapelacyjne.

Ustawa obecna ściśle określa kiedy, w jakich terminach i ąstach kontygent winien być dostarczany. Ustalenie cen za zboże na każdy okres jest i nadal pozostawione decyzji Min. Apropowizacji w porozumieniu z Min. Rolnictwa i Skarbu.

Dla skupu i magazynowania zboża posługuje się Min. Apropowizacji osobnym organem handlowym: Państwowym Urzędem Zbożowym wraz z jego agenturami, który otrzymał ostateczną organizację na podstawie statutu, nadanego mu w lecie 1920 r.⁵⁾•

Dopiero w pierwszych miesiącach r. 1920 zostały uruchomione na terenie b. Królestwa województwa. Na nie przerzucona została teraz znaczna część czynności, związanych z układaniem i wykonywaniem planu apropowizacyjnego, które dotychczas były scentralizowane w Ministerstwie Apropowizacji.

Tej samej decentralizacji dokonano z dniem 1 sierpnia i w b. dzielnicy pruskiej⁴⁾.

Apropowidowanie tylko wojska, m. Warszawy, kolei i niektórych ośrodków przemysłowych uskuteczniane jest nadal bezpośrednio przez Ministerstwo. W b. Galicji funkcje województwa spełnia Gen. Delegat Rządu.

Podział zboża (jego przetworów) pomiędzy ludność jest powierzony organom samorządu. Jako ciała doradcze funkcjonują nadal: przy Min. Apropowizacji Państwowa Rada Apropowizacyjna, a przy staroście i przy naczelniku gmin — komisje apropowizacyjne, wyłonione z odpowiednich organów samorządowych.

Zwalczanie lichwy wojennej, zainicjowane zostało w Rzeczypospolitej dwoma dekretemi Naczelnika Państwa, z których pierwszy, grudniowy 1918 r. (DU. 19/50), zawiera przepisy karne przeciw lichwie, drugi zaś, styczniowy 1919 r. (DU. 7/109), powołuje do życia „Urząd walki z lichwą i spekulacją” wiraz z ekspozyturami, jako organ Ministerstwa Apropowizacji do walki z wszelkimi przejawami lichwy i spekulacji artykułami pierwszej po-

trzeby. Urzędowi temu przyznano prawo nakładania kar w drodze administracyjnej i zastosowywania konfiskaty.

Powyższe przepisy miały charakter prowizoryczny. Sprawa doczekała się zasadniczego i definitywnego unormowania dopiero w 1 i pół roku później, w ustawie lipcowej 1920 r.⁸⁾.

Obszerna ta bardzo ustawa (58 artykułów) „o zwalczaniu lichwy wojennej” wyjaśnia przedewszystkiem, co należy rozumieć pod pojęciem „przedmiotów powszedniego użytku”, a następnie daje Radzie Ministrów (lub z jej upoważnienia Min, Apropowizacji) bardzo szerokie pełnomocnictwo do wydawania rozporządzeń, normujących wyrób, przechowywanie, obrót, konsumpcję i ceny tych przedmiotów, a także rozporządzeń, dotyczących koniecznych usług. Za niestosowanie się do tych rozporządzeń zagraża bardzo surowemi karami, wymierzanemi w drodze administracyjnej.

Wykonywanie tych rozporządzeń, karanie za ich przekroczenia powierzono Okręgowym Urzędom walki z lichwą, które mają być zorganizowane w siedzibach sądów okręgowych (ew. z ekspozyturami), a mają podlegać kierownictwu i kontroli Głównego Urzędu walki z lichwą w Warszawie, organu bezpośredniego Ministerstwa Apropowizacji. Wspomniane funkcje mogą być jednak także powierzone starostom.

Przy Urzędach Okręgowych tworzy się nadto Komisja, do badania (ustalania) cen i zysków.

Urzędy otrzymały szerokie pełnomocnictwa: mają prawo żądać od każdego potrzebnych wyjaśnień, a w tym celu każdego zzywać do Stawienia się, w razie zaś niestawienia się, przymusowo sprowadzić. Dalej organy Urzędu mają prawo wstępu do lokalów, składów etc. przemysłowych i handlowych, a nawet na mocy pisemnego upoważnienia Naczelnika Urzędu — prawo wkroczenia do mieszkań prywatnych i odbywania tam rewizji. Wszelkie władze państwowe i samorządowe winny udzielać Urzędom na ich żądanie potrzebnej pomocy.

Większa część ustawy składa się z bardzo szczegółowych postanowień karnych przeciw czynom, uznanym za przestępstwo lichwy. Karanie za te przestępstwa należy do właściwych sądów. Urzędy walki z lichwą przeprowadzają dochodzenia w tych sprawach (zresztą na równi z innymi władzami), a nadto, co do niektórych przestępstw, mają prawo wydawania nakazów karnych, przeciw którym przysługuje skaranim sprzeciw do sądu.

Ustawa lipcowa kasuje wspomniane wyżej dekrety Naczelnika Państwa, a nadto szereg przepisów prawnych, wydanych w tej materji w b. zaborze austriackim. Wprowadzenie jej do b. dzielnicy pruskiej nastąpi na mocy Rozporządzeń Rady Ministrów, wydanych na wniosek Ministra tej dzielnicy.

Ustawa 14/7 1920 r.⁹⁾ daje Ministrowi Przemysłu i Handlu szereg nadzwyczajnych, a bardzo rozległych pełnomocnictw w sprawach opałowych, pełnomocnictw, dzięki którym mógłby on zapobiec brakowi materiałów opałowych, a przede wszystkim węgla. Upoważnia go więc do wydawania rozporządzeń, mających na celu kontrolę nad! produkcją węgla, koksu i t. p., zwiększenie tej produkcji, kontrolę nad rozdziałem i spożyciem środków opałowych, a dalej do sekwestrowania i rekwitrowania ich, do normowania czasu pracy w kopalniach węgla etc.

St. Kasznica (Poznań).

3. Prawo cywilne

(od 1 stycznia 1919 do 1 października 1920).

Na ogół praca ustawodawcza, w tym dziale postępuje w wolnym tempie. Zarejestrować wypada tu przede wszystkim dekret z 7/2 1919 Dz. u. N. 15, poz. 215, o fundacjach i zatwierdzaniu darowizę, regulujący stanowisko prawne fundacyj samodzielnych na terenie b. Królestwa Kongresowego i czyniący zadość dawno odczuwanej tam potrzebie ustawowego uznania osobowości prawnej fundacji. W ten sposób we wszystkich trzech dzielnicach Polski ustawodawstwo w kwestji fundacyj co do zasady zostało uregulowanem.

Do tego samego celu ujednoczenia prawa cywilnego w całym Państwie zdąża ustawa z 21/10 1919 Dz. u. N. 87, poz. 472 o wieku pełnoletności w b. zaborze austriackim, zniżająca granicę wieku potrzebnego do uzyskania pełnoletności z lat 24 na 21.

W b. dzielnicy pruskiej rozszerzyło rozporządzenie Ministra b. dz. pr. z 27/9 1919, N. 127, Tyg. Urz. N. 52, zastosowanie § 570 niemu kod. cyw. o przedwczesnym wypowiedzeniu najmu mieszkań także do osób powołanych na funkcjonariuszy Państwa Polskiego-

Stosunki gospodarcze, wywołane wojną, spowodowały potrzebę wydania całego szeregu przepisów bądź to morytoryjnych, bądź też uchylających pewne zbyt dla dłużników uciążliwe konsekwencje niedopełnienia wczas zobowiązań. I tak na terenie b. Królestwa dekret z 16/1 1919, Dz. u. N. 9, poz. 121 o zniesieniu biegu terminów i przedawnień, oraz rozporządzenie Rady Ministr. z dn. 20 grudnia 1919 r., Dz. u. N. 98, poz. 522 i 523, przedłużają terminu wekslowe; dla b. zaboru austriackiego wydano ustawę z 26/6 1919, Dz. u. N. 51, poz. 323, o moratorium w sprawie prawno-prywatnych pretensyj pieniężnych, na podstawie której moratorjumi to przedłużone zostało rozporządzeniami Rady Ministrów z 20/12 1919, Dz. w. N. 98, poz. 521 i z; 10/6 1920,

Dz. u. N. 50, poz. 309, uzupełnionem rozporządzeniem z 27/9 1920, Dz. u. N. 92, poz. 613. Naogół moratorium galicyjskie utrzymane jest w ramach dawnych przepisów moratoryjnych ze zróżnicowaniem na Galicję zachodnią (okręg sądu apelacyjnego w Krakowie), a wschodnią (okręg sądu apelacyjnego we Lwowie), która będąc terenem wojennym wymagała większych ulg. Te same względy stały się przyczyną wydania ustawy z 26/3 1919, Dz. u. N. 27, poz. 246, o wstrzymaniu biegu przedawnienia niektórych roszczeń na obszarze b. zaboru austriackiego, wyłączającej z czasu przedawnienia pretensyj, ulegających przedawnianiu w ciągu 3 lat, okres od 1/11 1918 do 30/6 1920, który to czasokres następnie ustawą z 30/6 1920, Dz. u. N. 52, poz. 318, został przedłużony do 30/6 1922 r.

Galicji również dotyczy niezmiennie ważna dla przemysłu naftowego ust. z 5/6 1919, Dz. u. N. 45, poz. 317 o przedłużeniu umówionych czasokresów do przedsięwzięcia robót celem wydobywania minerałów zawierających żywice ziemne. Stałą bowiem klauzulą wszelkich kontraktów eksploatacyjnych było zaczęcie i prowadzenie robót wiertniczych w pewnym oznaczonym czasie i to pod rygorem rozwiązania umowy. Oczywiście wśród stosunków wojennych dotrzymanie tych warunków umownych było niemożliwym i stąd ustawą chroniąc interes zobowiązanych, postanawia, że jeśli robót nie zaczęto lub nie prowadzono dalej w czasie od 1/8 1914 do 31/12 1919, to zaniechanie to nie pociągnie skutków zwłoki.

Kwestja zaległych odsetek od sum hipotecznych, normowana kilkakrotnie już za czasów austriackich, została ponownie uregulowaną przeważnie wedle dotychczasowych zasad ustawą z 30/6 1920, Dz. u. N. 52, poz. 311, o ulgach w spłaceniu) zaległych procentów od intabulowanych wierzytelności, tudzież zaległych podatków i danin publicznych w okręgu sądu apelacyjnego we Lwowie. Ustawa ta rozszerza stopień pierwszeństwa hipotecznego, równy z kapitałem na odsetki z ostatnich 8 lat oraz zezwala na przemianę zaległych odsetek na sumę kapitałową z pierwszeństwem hipotecznym sumy głównej i to albo w drodze umownej, albo nawet przymusowo, na mocy postanowienia sądu wydanego na wniosek dłużnika lub wierzyciela.

Najskromniejsze rozmiary przybrało moratorium w b. dzielnicy pruskiej, gdzie jedynie ustawą z 18/12 1919, Dz. u. N. 98, poz. 518, przedłużono termin przedawnienia oraz przedstawienia do zapłaty kuponów procentowych, rentowych i dywidendowych do dnia 31/12 1920 r.

Wkońcu wypadki wojenne, jakie się odegrały w lipcu 1920 r., stały się przyczyną wydania rozporządzenia Rady Obr. Państwa z 6/8 1920, Dz. u. N. 78, poz. 523, o odroczeniu niektórych terminów płatności w całym Państwie. Wszczególności dotyczy rozporządzenie to wypłaty wkładek w instytucjach bankowych akcyjnych, domach bankowych, towarzystwach wzajemnego kredytu oraz instytucjach drobnego kredytu, jak niemniej odracza płatność weksli zapadających w sierpniu lub wrześniu 1920 roku na dwa miesiące.

O.

4. Prawo handlowe

(od 1 stycznia 1919 do 1 października 1920).

W dziedzinie prawa handlowego zaznaczyła się praca ustawodawcza głównie na terenie b. Królestwa Kongresowego, gdzie obowiązujący francuski kodeks handlowy pozostawia wiele kwestyj pierwszorzędnej wagi nieunormowanych. Celem zapełnienia tych luk wydany został dekret z 7/2 1919, Dz. u. N. 14, poz. 164, o rejestrze handlowym wraz z rozporządzeniami wykonawczymi z 22/4 1919, Dz. u. poz. 279 i z 25/6 1920, Dz. u. N. 56, poz. 349; dalej ustawa z 29/4 1919, Dz. m. N. 39, poz. 382, o zatwierdzeniu i zmianie statutów spółek akcyjnych, oparta na systemie koncesyjnym, i wkońcu dekret z 8/2 1919, Dz. u. N. 15, poz. 201, o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością.

Prawo kolejowe doznało ujednoczenia na obszarze całej Polski przez wprowadzenie rozporządzeniem Ministra Kolei z 20/4 1920, Dz. u. N. 40, poz. 242, o g ó ł n o - p o l s k i e j t a r y f y o s o b o w e j i b a g a ż o w e j, równocześnie rozporządzeniem z 12/5 1920, Dz. u. N. 40, poz. 245, uchylone zostały dotychczasowe przepisy przewozowe, obowiązujące w b. zaborach austriackim i pruskim.

Prawa morskiego dotyczy ustawa z 28/5 1920, Dz. u. N. 97, poz. 285, o polskich statkach handlowych morskich, normująca kwestię przynależności państwowej okrętów handlowych oraz stąd wypływających praw i obowiązków w szczególności prawa używania polskiej bandery, obowiązku wpisu do rejestru okrętowego i certyfikatów okrętowych.

Na polu ochrony własności na dobrach niematerialnych wydano dekrety z 4/2 1919, Dz. u. N. 13, poz. 137, o patentach na wynalazki, z 4/2 1919, Dz. u. N. 13, poz. 138, o ochronie wzorów rysunkowych i modeli oraz z 4/2 1919, Dz. u. N. 13, ipoz. 139, o ochronie znaków towarowych.

O.

5. Procedura cywilna

(od 1 stycznia 1919 do 1 października 1920).

Przewrót gospodarczy, jaki dokonał się w czasie wojny, oraz szczupłość fachowych sił sędziowskich wywołały konieczność zmiany przepisów o właściwości sądów ze względu na wartość przedmiotu sporu. Stąd też ustawa z 14/7 1920, Dz. u. N. 63, poz. 412, rozszerza na terenie b. Królestwa Kongresowego właściwość sądu pokoju w sprawach cywilnych. Wprowadzenie w życie tej ustawy zostało odroczone rozporządzeniem Rady Obrony Państwa z 22/9 1920, Dz. u. N. 92, poz. 608, do dnia 1/1 1921. Również i ustawa z 9/3 1920, Dz. u. N. 26, poz. 144, zmieniająca niektóre postanowienia ustaw o postępowaniu cywilnym, obowiązujących w b. dzielnicy austriackiej, sprostowana obwieszczeniem Dz. u. N. 42, poz. 258, podnosi w znacznej mierze kwoty decydujące o właściwości rzeczowej sądów. Wreszcie i w b. dzielnicy pruskiej rozporządzenie Ministra b. dz. pr. z 23/6 1920, Dz. u. N. 34, poz. 304, dopuszcza poruczenie orzecznictwa w sprawach cywilnych w sądach powiatowych sędziom pokoju.

Podobnie jak w prawie materialnym wypadki wojenne wywołały potrzebę wydania licznych przepisów, moratoryjnych, tak i w prawie formalnym powstała konieczność złagodzenia skutkowi niedotrzymania terminów procesowych. Czyni temu zadość na terenie b. Królestwa Kongresowego dekret z 16/1 1919, Dz. u. N. 9, poz. 121, wedle którego sąd może) uznać bieg terminów za zawieszony, jeżeli stronie okoliczności bezpośrednio lub pośrednio związane z wypadkami wojennymi przeszkodziły w dochodzeniu lub urzeczywistnianiu prawa.

W b. dzielnicy pruskiej rozporządzeniem Ministra b. dz. pr. z 31/12 1919, Dz. u. N. 6 i 18/3 1920, Dz. u. N. 13, poz. 113, przedłużono bieg czasokresów zawiłych najpierw do 10/4 1920, później do 10/6 1920, rozporządzeniem zaś z 4/6 1920, Dz. u. N. 29, poz. 256 przedłużono czasokresy do założeń i uzasadnienia rewizji w cywilnych sprawach, które w chwili wejścia w życie traktatu pokojowego jeszcze nie ubiegły lub się nie zaczęły do 1/7 względnie 1/8 1920 r.

Wkońcu dla całej Polski zawiesza rozporządzenie Rady Obrony Państwa z 18/8 1920, Dz. u. N. 8, poz. 544, postępowanie sądowe w sprawach cywilnych na przeciąg 3 miesięcy dla osób, pozostających w służbie czynnej wojska polskiego, o ile nie zostawiły pełnomocnika procesowego lub nie chodzi o zobowiązania powstałe po wstąpieniu do służby wojskowej. Zawieszenie postępowania następuje z urzędu lub na wniosek którejkolwiek ze stron.

Organizacja sądów oraz dostosowanie już istniejących organizacji do nowego ustroju państwowego wymagało intensywnej pracy ustawodawczej. W tym względzie wydano dekret z 8/2 1919, Dz. u. N. 15, poz. 199, o ustroju Sądu Najwyższego, w związku z tem musiano dokonać zmian w urządzeniach Wymiaru sprawiedliwości w b. zaborze austriackim dekretem z 8/2 1919, Dz. u. N. 15, poz. 200, oraz w b. zaborze pruskim rozporządzeniem Ministra b. dz. pr. z 15/5 1920, Dz. u. N. 23, poz. 208, modyfikującym odpowiednio ustawę z 30/1 1877 o postępowaniu sadowym w cywilnych sprawach spornych. Wedle zaś rozporządzenia z 6/4 1920, Dz. u. N. 16, poz. 169, przeszła właściwość Sądu kameralnego w Berlinie na Sąd Apelacyjny w Poznaniu.

Z dalszych przepisów, dotyczących organizacji sądów na terenie b. Królestwa Kongresowego, zaznaczyć należy dekret z 7/2 1919, Dz. u. N. 14, poz. 170, o dyslokacji sądów, określający władze kompetentne do oznaczania terytorialnej działalności sądów, dekret z 8/2 1919, Dz. u. N. 18, poz. 225, o aplikacji sądowej, normujący warunki sędziowskiej służby przygotowawczej, ustawę z 31/7 1919, Dz. u. N. 64, poz. 382, o prawach, obowiązujących w okręgu białostockim w zakresie sądownictwa, ustawę z 9/7 1920, Dz. u. N. 67, poz. 450, o taksie dla komorników sądowych, i ustawę z 14/7 1920, Dz. u. N. 67, poz. 451, o taksie tymczasowej dla pisarzy hipotecznych.

Najintensywniejszą działalność w dziedzinie ustroju sądów rozwinięło Ministerstwo b. dz. pruskiej, mając niesłychanie trudne zadanie zorganizowania po ustąpieniu sędziów niemieckich sądownictwa polskiego. Stąd też wydano cały szereg bardzo doniosłych i podstawowych rozporządzeń, w szczególności z 15/12 1919, N. 181 Tyg. urząd. N. 70 o urzędach i urzędnikach sądowych w b. dzielnicy pruskiej, ustalające nazwy sądów zgodnie z nomenklaturą, przyjętą w pozostałych dwóch dzielnicach Polski, oraz stanowiska sędziów i urzędników sądowych; z 15/12 1919, N. 182, Tyg. urząd. N. 70, o organizacji sądów w b. dz. pr., oznaczające terytorialny zakres działania sądów; z 31/1 1919, Dz. urz. N. 6, o przejściu wymiaru sprawiedliwości w obszarze b. dz. pr. poza b. linią demarkacyjną na Rzeczpospolitą Polską; z 3/3 1920, Dz. urząd. N. 11, poz. 96, o aplikacji sądowej; poz. 97 o służbie przygotowawczej średnich urzędników sądowych; poz. 98 o przyjmowaniu i poborach urzędników skarbowości sądowej; poz. 99 o sądowych urzędnikach kancelaryjnych; z 21/6 1920, Dz. urząd. N. 34, poz. 296, zmieniające niektóre przepisy o P o-

stępowaniu dyscyplinarnem przeciw sędziom, głównie co do składu i właściwości sądów dyscyplinarnych; z 28/3 1920, Dz. urzęd. N. 16, poz. 151 i 152, zmieniające §§ 58, 61, 65, 119 i 121 niem. ustawy z 27/1 1877 o ustroju sądownictwa; z 15/12 1919, N. 183, Tyg. urzęd. N. 70, o języku urzędowym w sądownictwie i notariacie; z 2/5 1920, Dz. urzęd. N. 24, poz. 217 i z 5/7 1920, Dz. urzęd. N. 38, poz. 334, w sprawie ustalenia polskiego brzmienia obowiązujących w dz. pr. ustaw o ustroju sądownictwa (z 27/1 1877) o postępowaniu w cywilnych sprawach spornych (z 30/1 1877), o postępowaniu w sprawach karnych (z 1/2 1877), kodeksu karnego (z 15/5 1871), wraz z ustawą wprowadzającą (z 30/5 1870); upoważnionym do ustalenia polskiego tekstu jest szef Departamentu Sprawiedliwości w Ministerstwie b. dz. pr.; rozporządzenie z 19/3 1920, Dz. urzęd. N. 13, poz. 112, w przedmiocie mężów zaufania dla uprzywilejowanych testamentów wraz z zarządzeniem wykonawczem i instrukcją (Dz. urzęd. N. 22, poz. 203 i 204); i z 9/11 1919, N. 146, Tyg. urzęd. N. 62, w sprawie używania pieczęci notarialnych.

Celem zastępstwa Skarbu Państwa i niektórych funduszków publicznych przed sądami oraz udzielania władzom administracyjnym porady prawnej stworzono opierając się na analogicznych instytucjach już dawniej istniejących w b. Królestwie Kongresowem i w b. dzielnicy austriackiej osobny organ państwowy pod nazwą Prokuratorji Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Ustrój jej opiera się na ustawie z 31/7 1919, Dz. u. N. 65, poz. 390; uchwałach Rady Ministrów z 28/8, 1919, Dz. u. N. 75, poz. 433; poz. 434 o utworzeniu oddziałów Gen. Prok. we Lwowie i Krakowie; poz. 435 o rozpoczęciu czynności Prok. Gen., z 17/6 1920 Dz. U. nr. 73 poz. 502 o ustroju i czynności oddziałów Prok. Gen.; poz. 503 o terminie rozpoczęcia czynności Prok. Gen. na terytorium b. dzielnicy pruskiej i o otwarciu oddziału Prokur. Gen. w Poznaniu; rozporządzenie prezydenta ministrów z 8/7. 1920 Dz. U. nr. 73 o rozgraniczeniu okręgów terytorialnych oddziałów Prok. Gen. we Lwowie i Krakowie.

Wreszcie do adwokatury odnoszą się: dekret z 8/2 1919 Dz. U. nr. 15 poz. 203 zawierający przepisy tymczasowe: o wynagrodzeniu adwokatów na terytorium b. Królestwa Kongresowego; rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 9/12. 1919 Dz. U. nr. 1 1920 poz. 1. o nowej taryfie adwokackiej dla b. zaboru austriackiego i rozporządzenia ministra b. dz. pr. z 23/6. 1920 Dz. Urzęd. nr. 34 poz. 303 o adwokaturze w b. dzielnicy pruskiej zmieniające niektóre postanowienia niemieckiej ordynacji adwokackiej z 1/7. 1878 względnie z 22/5. 1910.

O.

6. Zobowiązania międzynarodowe Polski

(do 1 listopada 1920 r.).

Poniżej wyszczególniam międzynarodowe stypulacje, mocą podpisania lub przystąpienia do których Państwo Polskie weszło w międzynarodowe stosunki umowne. Wszystkie daty zaczerpnięte są z akt Wydziału Traktatowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie.

- I. Traktat pokoju między Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Niemcami, podpisany w Wersalu d. 28 czerwca 1919 r., protokół z tej samej daty oraz traktat w sprawie mniej szości narodowych.
Ratyfikowany przez Sejm Ustawą z d. 31 lipca 1919 r. Ogłoszony w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej nr. 35 r. 1920. (z d. 26 czerwca).
- II. Traktat pokoju między Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Austrią, podpisany w St. Germain-en-Laye 10 września 1919 r., protokół z tej samej daty oraz układ co do udziału w wydatkach na oswobodzenie ziem byłej monarchii austro-węgierskiej.
- III. Traktat pokoju między Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Bułgarią, podpisany w Neuilly-sur-Seine 27 października 1919 r.
- IV. Traktat z Węgrami w; Trianon z 4 czerwca 1920.
- V. Traktat z Turcją w Sèvres z 10 sierpnia 1920.
- VI. Preliminarja pokojowe Polski z rosyjską federacyjną socjalistyczną republiką rad z d. 12 paźdz. 1920 r.
Ratyf. 22. paźdz. 1920.
- VII. Układ o zawieszeniu broni między Polską a R. F. S. R. R. z tej samej daty, stanowiący skład. część umowy o prelim, pokojowych.
Ratyf. 22. paźdz. 1920.

Powyższe umowy międzynarodowe, stanowiące podstawę najnowszego prawa publicznego świata, jako konsekwencje wielkiej wojny światowej, przyznały Polsce osobowość międzynarodową, stwierdziły istnienie jej jako państwa suwerennego w rodzinie narodów świata. Kamieniem węgielnym prawnego istnienia państwa polskiego jest najwcześniejszy i najważniejszy z tych traktatów — Traktat Wersalski. Pozostała jednak Polska do chwili zawarcia preliminarjów pokojowych z Ros. fed. soc. republiką bez ustalonych granic wschodnich i uregulowania swych pretensyj do Rosji z racji przynależności wielkiej części ziem polskich do Rosji i z racji szkód, jakie państwo polskie wskutek zależności od pań-

stwa rosyjskiego poniosło. W części stało się zadość uprawnionym żądaniom narodu polskiego wskutek podpisania wspomnianych preferenariów.

Z chwilą zaistnienia Polski jako jednostki międzynarodowej niezbędnem się stało nawiązanie stosunków z innymi państwami w dziedzinie międzynarodowej organizacji administracyjnej.

Gdy państwo polskie nie posiadało konstytucji, zasady które określałyby ze stanowiska wewnątrzno-państwowego sposób i formę zawarcia przez Polskę stypulacyj międzynarodowych, wypadało zastosowywać analogię ze stosunków, istniejących gdzieindziej. Zdarzało się nawet w początkach państwowego bytu powstałej Polski, iż zastosowywano formy, nieistniejące nigdzie, gdyż wymogi życia bieżącego nagliły, nie było czasu na zachowanie dłuższej procedury, a zresztą i sama organizacja państwa nie była wykończoną, brakło organów, które w normalnych stosunkach powinny byłyby być powołane do decyzji.

Dotychczas Polska przystąpiła w tym zakresie do następujących umów: Konwencja kolejowa — Berneńska z d. 14 paźdź. 1900 ze zmianami wprowadzonomu przez porozumienie dodatkowe z d. 16 czerwca i 19 września 1906, jako też układ z dnia 5 czerwca 1885 i 18 maja 1907 roku — przystąpienie Polski zgłoszone wskutek polecenia M. S. Z. z d. 4 sierpnia 1920 r. przez posła w Bernie Rządowi szwajcarskiemu. Konwencja pocztowa Z 1906 — przystąpienie Polski zgłoszone wskutek polecenia M. S. Z. przez Charge d'Affaires W Bernie Rządowi szwajcarskiemu w nocy z d. 13 marca 1919 r.

Konwencja telegraficzna z 1875 r. — przystap. Polski zgłoszone wskutek polecenia M. S. Z. z d. 6 marca 1919 r. przez Komitet Narodowy polski w Paryżu.

Konwencja Paryska o ochronie własności przemysłowej — z r. 1883 w red. waszyngt. z 1911 przystap. Polski, zgłosz. wskutek polecenia M. S. Z. z d. 28 marca 1919, przez Chargé d'Affaires w Bernie Rządowi szwajcarskiemu w nocy z d. 14 czerwca 1919 — przystąpienie obowiązkowe w miesiąc po notyfikacji przez Rząd polski, która nastąpiła 1 października 1919, czyli od 1 listopada 1919.

Układ o przywróceniu własności przemysłowej, naruszonej w czasie wojny — Polska podp. wspólnie z innymi państwami 30-go czerwca 1920 r. — Ratyf. 30 czerwca 1920 r.

Konwencja genewska z d. 6 lipca 1906 w sprawie rannych i chorych — przystap. Polski zgłoszone przez posła w Bernie d. 18 czerwca 1919 r.

Konwencja o żegludze powietrznej z d. 13 października 1919 r., podpisania wspólnie z innymi państwami przez Polskę.

Konwencja tymczasowa o wprowadzeniu komunikacji bezpośrednich między Polską a Rumunią, podpisana 4 listopada 1919 r.

w Bukareszcie, wprowadzona w życie rozporządzeniem p. Ministra Kolei z dł. 12 marca, ogłoszonm w Dz. Ustaw Nr. 14, poz. 149150,

Konwencja polsko-francuska o emigracji i imigracji, podpisana 3 marca 1919 r., ratyf. 30 października, ogłoszona w Nr. 41 Dz. Ust.

Konwencja polsko-francuska, o pomocy społecznej, podpisana 14 października 1920 r.

Układ o obrocie oszczędności między Polską a Francją — podpisany 14 października 1920 r.

1-a Konwencja Haska z 18. 10. 1907. Przystąpienie Polski zgłoszone Rządowi holenderskiemu przez polskiego Charge d'Affaires w Hadze 3 października 1920 r.

Konwencja -chłodnicza — podpisana d. 21 czerwca 1920 r. w Paryżu przez delegata Polski.

Konwencja o ochronie własności literackiej i artystycznej z r. 1886 (w red. zmodyf. w Berlinie 1908 r. — Przystąpienie Polski zgłoszone przez posła polskiego w Bernie d. 28 stycznia 1920 r. Rządowi fed. szwajcarskiemu.

Traktat t. zw. sukcesyjny po-austriacki, czyli państw dziedziczących po byłej monarchii austro-węgierskiej w sprawie wzajemnych stosunków gospodarczych, podpisany w Sevres 10 sierpnia 1920 r.

Układ między Rządem polskim a Administracją Górnego Śląska, regulujący stosunki sąsiedzkie przez koleje żelazne i drogi bite, jak również komunikacje telegraficznie, telefonicznej i pocztowe — podpisany w Opolu 3 września 1920 r.

Prowizoryczna umowa między Polską a Wysokim Komisarzem dla spraw W. M. Gdańska z dł. 22 kwietnia 1920 r.

Układ polsko-niemiecki w sprawie przejęcia wymiaru sprawiedliwości z d. 20 września 1920 r.

E. Sobolewski (Warszawa).